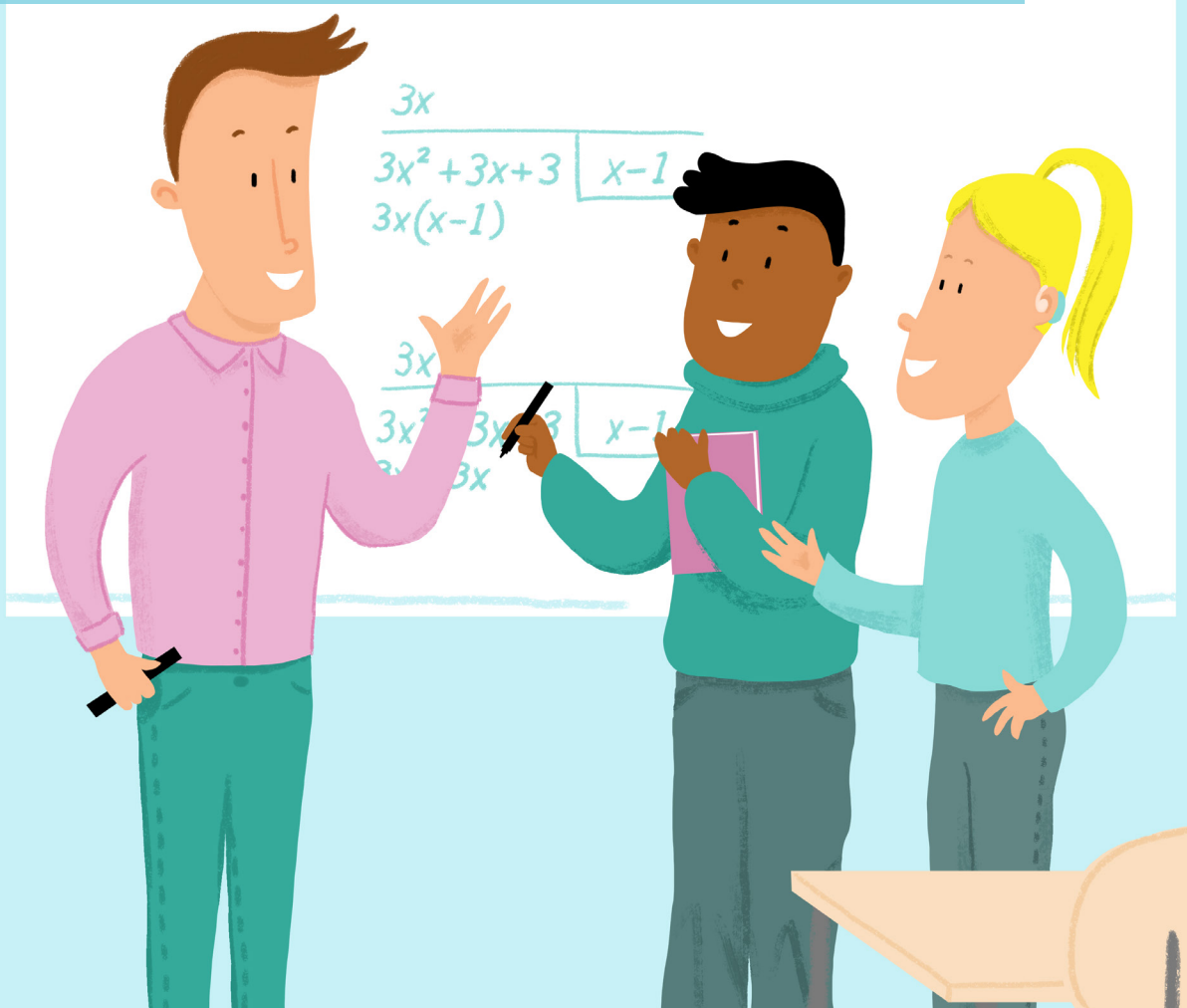

Olika är normen

ATT SKAPA INKLUDERANDE LÄRMILJÖER I SKOLAN

Sveriges
Kommuner
och Landsting

Olika är normen

ATT SKAPA INKLUDERANDE LÄRMILJÖER I SKOLAN

Upplysningar om innehållet:

Christin Appel, christin.appel@skl.se, Åsa Ernestam, asa.ernestam@skl.se

© Sveriges Kommuner och Landsting, 2017

ISBN: 978-91-7585-522-6

Text: Christin Appel, Åsa Ernestam

Illustration: Sanna Borell

Produktion: Advant Produktionsbyrå

Tryck: LTAB, 2017

Förord

Varje elev ska mötas med höga förväntningar samt få lära och utvecklas så långt som möjligt utifrån sina förutsättningar. Att elever är olika är normen i skolan. När kommuner och skolor utformar inkluderande lärmiljöer är det ett sätt att möta elevers olikheter.

Det är glädjande att de kommuner som arbetat med att utveckla inkluderande lärmiljöer ser positiva effekter på elevernas skolresultat, skolmiljön, det kollegiala lärandet och samarbetet på skolan. Dessa kommuner beskriver att det går att skapa en synvända, ett förhållningssätt som innebär att fokus flyttats från den enskilda eleven till att utforma en god lärmiljö för alla. Detta förhållningssätt bidrar till en ökad likvärdighet i utbildningen.

Vi har tagit fram det här inspirationsmaterialet för att fler kommuner och skolor ska se möjligheterna med att utveckla inkluderande lärmiljöer. Materialet riktar sig till hela styrkedjan – politiker, chefer inom förvaltning, rektorer, lärare och elevhälsoteam eftersom förändringsarbetet sker på huvudmannanivå och skolnivå parallellt. SKL anser att kommuner har mycket att lära av varandra i arbetet med inkluderande lärmiljöer, samarbete med kritiska vänner i andra kommuner kan ha stor betydelse.

Det här materialet har skrivits av Christin Appel och Åsa Ernestam, utredare på SKL. Intervjuerna har genomförts av Anna-Charlotta Pettersson, kommunikatör på SKL.

Vi vill rikta ett stort tack till de forskare, den förvaltningschef, den rektor och den specialpedagog som intervjuats och till de deltagare inom FoU-programmet Inkluderande lärmiljöer som har delat med sig av sina kunskaper och erfarenheter.

Stockholm i mars 2017

Per-Arne Andersson

Chef för Avdelningen för utbildning och arbetsmarknad

Sveriges Kommuner och Landsting

Innehåll

7	Sammanfattning
9	Kapitel 1. Lärmiljön i fokus
11	Syfte
13	Metod
17	Kapitel 2. Inkluderande lärmiljöer, anpassningar och stöd
17	Definitioner
19	Synvändan
19	Inkluderande lärmiljöer
22	Extra anpassningar
23	Särskilt stöd
26	Från det speciella till det generella
26	Goda ambitioner kan få motsatt effekt
27	Elevhälsan som resurs
33	Tillgänglighet, kompetens och samarbete
37	Kapitel 3. Från mål till verklighet
37	Processen
43	Utmaningar i processen
44	En annan resursanvändning
45	Positiva konsekvenser
53	Kapitel 4. Framgångsfaktorer
53	Elevsyn
54	Goda relationer
54	Varierande lärmiljöer
54	Tillit
55	Ledarskap
55	Kunskaper
55	Kollegialt lärande
55	Samsyn
56	Samarbete
56	Tid

61	Kapitel 5. Frågor till stöd för utveckling
61	Politiker
62	Förvaltning
63	Rektor
65	Elevhälsoteam
65	Lärare
69	Referenser
71	Bilaga 1. Kunskaper och metoder som kan bidra till inkluderande lärmiljöer
76	Bilaga 2. Helsingborgs stads förväntansdokument
77	Bilaga 3. Helsingborgs stads observationsmallar

"Vi kan skörja en minskning av elever med skolfrånvaro när man arbetar målmedvetet med att förbättra lärmiljöer."

Utvecklingsledare.

"Skolan ska fostra demokratiska medborgare. Hur ska man lyckas med det om man signalerar att olikheter inte hör hemma i samma klassrum."

Specialpedagog.

"Arbetet med extra anpassningar har blivit en mer naturlig del. Vi har satsat på att skapa en god lärmiljö för alla." Lärare.

Sammanfattning

Det här materialet innehåller en beskrivning av vad inkluderande lärmiljöer innebär, orsakerna till att kommuner och skolor arbetar för att utveckla skolans lärmiljöer och möjliga tillvägagångssätt. Vi belyser även hur skolan kan arbeta med extra anpassningar, särskilt stöd och elevhälsan som resurs. Kommunernas process i utvecklingsarbetet, utmaningar, resursanvändning och positiva konsekvenser beskrivs. Tio framgångsfaktorer har identifierats och ligger till grund för ett antal målgruppsanpassade frågor till stöd för utveckling.

De kommuner som deltagit i FoU-programmet Inkluderande lärmiljöer ser många vinster med utvecklingsarbetet, framför allt för eleverna. Det handlar om bättre skolresultat, bättre undervisning samt mer och bättre samarbete lärare emellan och med elevhälsan. Andra konsekvenser är färre exkluderande undervisningslösningar, att olikheter i högre utsträckning respekteras och ses som en tillgång, ökad trivsel, arbetsro, delaktighet och elevinflytande.

Kommuner som under flera år har arbetat med att skapa inkluderande lärmiljöer lyfter fram ett antal betydelsefulla faktorer i utvecklingsarbetet. Det handlar framför allt om ett förhållningssätt som präglas av en positiv elevsyn och varierande lärmiljöer som ger eleverna förutsättningar att utvecklas så långt som möjligt.

Goda relationer och tillit till att skolan kan göra skillnad för varje elev är en viktig grund för att lyckas. Kommunernas erfarenheter är att skolans förmåga att möta elevernas behov förbättras genom att lärare och övrig skolpersonal ökar sina kunskaper, bland annat genom att ta del av aktuell forskning och delta i kollegialt lärande för att utveckla en samsyn.

Vidare ser kommunerna att såväl politik som förvaltning och rektorer har en funktion i förändringsarbetet. Rektorer behöver skapa förutsättningar för samarbete mellan lärarna och elevhälsans yrkesgrupper. Det är ett utvecklingsarbete som ständigt pågår och som behöver ges tid. Tålmod och ett långsiktigt perspektiv är viktiga utgångspunkter.

"För att skapa en skola som "andas" inkluderande lärmiljöer måste det finnas med hela tiden på ett systematiskt sätt. Det är ett förhållningssätt." Rektor.

"Det viktigaste av allt tycker jag handlar om allas vårt ansvar för att få alla elever att lyckas. Vi pratar om kollegialt lärande, kompetensutveckling och justeringar i undervisningen – inte vilka elever som ska bort." Rektor.

Lärmiljön i fokus

Det här kapitlet beskriver betydelsen av att skolor och huvudmän utvecklar inkluderande lärmiljöer med stöd av skolans styrdokument. Syftet med materialet, metod och bakgrund till kommunernas arbete inom ramen för Ifous FoU-program presenteras.

Skolan ska enligt skollagen se till att alla elever utvecklas så långt som möjligt utifrån sina förutsättningar¹. Att elever är olika är normen i skolan och det innebär att skolans lärmiljöer behöver vara inkluderande. Men vad betyder det? Hur når vi dit? Hur kan processen se ut och vilka är framgångsfaktorerna? – Dessa frågor är fokus i detta inspirationsmaterial.

Det är en utmaning för lärare, rektorer och skolans huvudmän att förverkliga skollagens krav om att ge alla elever möjlighet att utveckla sin fulla potential oavsett om de behöver extra utmaningar, anpassningar eller särskilt stöd. Genom att bidra till att kommunens skolor utvecklar inkluderande lärmiljöer kan huvudmannen skapa förutsättningar för en likvärdig utbildning av god kvalitet. Alla skolor ska vara bra skolor oavsett vilken skola eleven väljer.

Not. 1. Skollagen (2010:800).

Forskning visar att inkluderande lärmiljöer ytterst handlar om ett förhållningssätt till eleverna och deras lärande.² Elever i behov av stöd har historiskt sett placerats i särskilda undervisningsgrupper eller nivågrupperats under sin skolgång.³ En avsikt har varit att organisera utbildning för dem som inte förväntas kunna tillgodogöra sig undervisningen i den ordinarie skolan eller undervisningsgruppen. När elever erbjuds en anpassad verksamhet utifrån individuella behov är ambitionen att skapa en likvärdig utbildning. Tolkningsen av vad enskilda elever behöver riskerar att bli kategoriserande utifrån exempelvis funktionsvariationer eller språklig bakgrund, vilket påverkar omgivningens förväntningar på elevens förutsättningar att lyckas. Särlösningar exempelvis särskilda undervisningsgrupper, som används i dagens skola, har en tendens att bli permanenta insatser och det finns risk att eleverna inte ges möjlighet att utveckla sin fulla potential.⁴

Vi kan konstatera att exkludering sker utifrån goda intentioner men forskning visar att detta kan påverka elevens självbild i relation till andra elever, lärandet, den egna förmågan och sina framtida möjligheter.⁵ Denna typ av grupperingar riskerar att få negativa effekter på elevernas skolresultat.⁶ Inlärningsprocessen kan för en del elever försvåras och separationen kan leda till en bestående känsla av utanförskap. Skolans organisation påverkar alla elevers syn på olikheter.⁷

”Barn är olika, med olika erfarenhet, intresse, perspektiv och värderingar. Varje elev har sin egen läroprocess, men det är viktigt att det finns ett gemenskapsperspektiv. Det går bra att differentiera metoder och arbetsmaterial för olika elever, men inom gemenskapen.”

Susan Tetler.⁸

Not. 2. Ifous (2015) Att forma skolan efter eleverna. Vägar till inkluderande lärmiljöer i tolv svenska kommuner. 2015:2 Forskarnas rapport.

Not. 3. Hjörne, E., Säljö, R. (2013) Att platsa i en skola för alla Elevehälsa och förhandling om normalitet i den svenska skolan.

Not. 4. Skolinspektionen (2010) Rätten till kunskap En granskning av hur skolan kan lyfta alla elever. Kvalitetsgranskning 2010:14.

Not. 5. Persson, B., Persson, E. (2012) Inkludering och måluppfyllelse – Att nå framgång med alla elever.

Not. 6. Hattie, J. (2014) Synligt lärande.

Not. 7. Persson, B., Persson, E. (2012) Inkludering och måluppfyllelse – Att nå framgång med alla elever.

Not. 8. Ifous (2015) Att forma skolan efter eleverna. Vägar till inkluderande lärmiljöer i tolv svenska kommuner. 2015:2 Forskarnas rapport.

”Alla barn har rätt till utbildning och också rätt till stöd för att kunna tillgodogöra sig utbildningen. Skolan ska ge plats för alla barn. När barn med olika bakgrund och olika förutsättningar får mötas kan solidariteten byggas upp.”

FN:s konvention om barnets rättigheter.

Skolans värdegrund utgår från alla människors lika värde. Elever har rätt att känna tillhörighet och få tillgång till en likvärdig utbildning. Eleverna ska ges möjlighet att utveckla en människosyn som bygger på förståelse och respekt för olikheter. Genom arbetet med värden och normer bidrar skolan till att utveckla medborgare i ett samhälle där människor känner gemenskap.

Inkludering innebär att skolan förbereder eleverna för en tillvaro som präglas av respekt och solidaritet i gemenskap med andra.⁹

Med utgångspunkt i skollagen¹⁰, FN:s konvention om barnets rättigheter¹¹ och Salamancadeklarationen¹² är skolans uppdrag att vara en skola för alla där olika är normen. Grundsynen i dessa dokument är att elevers olikheter är en tillgång som bidrar till att eleverna utvecklas till demokratiska medborgare. Utgångspunkten är att inkluderande lärmiljöer leder till en skola för alla.

”Alla barn skall undervisas tillsammans, oberoende av eventuella svårigheter eller inbördes skillnader.”

Svenska Unescorådet (2006) Salamancadeklarationen.

Syfte

Syftet med inspirationsmaterialet är att ge fler kommuner och skolor stöd i arbetet med att utveckla inkluderande lärmiljöer. SKL vill bidra till att kommuner och skolor lär av varandra för att utveckla utbildningens kvalitet och resultat. Utvecklingsarbetet behöver ske på alla nivåer i styrkedjan parallellt – från politik och förvaltning till skolnivå. Mot bakgrund av detta är målgruppen för denna skrift politiker samt chefer och tjänstemän på förvaltningsnivå, rektorer, elevhälsoteam och lärare.

Not. 9. Persson, B., Persson, E. (2016) Inkludering och socialt kapital – Skolan och ungdomars välbefinnande.

Not. 10. Skollagen (2010:800).

Not. 11. FN:s konvention om barnets rättigheter.

Not. 12. Svenska Unescorådet (2006) Salamancadeklarationen.

”Inspiration och erfarenhetsutbyte är viktigt. Att ha forskare kopplade till utvecklingsarbetet ger mer tyngd åt det.”

Förvaltningschef.

”Vi behöver avsatt tid för att diskutera och läsa in oss på pedagogisk forskning och ställa oss frågor som: Vad har varit framgångsrikt? Hur kan vi använda oss av det?”

Lärare.

Metod

Denna skrift bygger på erfarenheter från tolv kommuner som under tre år deltog i Ifous FoU-program Inkluderande lärmiljöer. Femton utvalda personer på skol- och förvaltningsnivå har svarat skriftligt på ett antal frågor som berör utvecklingsarbetet, processen och resultaten. Därutöver har intervjuer genomförts med tre forskare, en förvaltningschef, en rektor och en specialpedagog. I tolv illustrationer visas ett antal citat från lärare, specialpedagoger, rektorer och representanter från förvaltning. Även slutsatser från forskning samt skribenternas egna reflektioner och erfarenheter präglar materialet.

IFOUS FOU-PROGRAM INKLUDERANDE LÄRMILJÖER

Ifous – innovation, forskning och utveckling i skola och förskola är ett fristående forskningsinstitut som verkar för att skapa nytta för svensk skola och förskola. Ifous ger stöd till praktisknära forskning och konkret utvecklingsarbete där lärare och skolledare tar aktiv del i kunskapsbyggandet. Särskilt fokus läggs på utvecklingsområden som har stor betydelse för lärandet.

FoU-programmet Inkluderande lärmiljöer* inleddes 2012 i samarbete med tolv kommuner som medverkade med sammanlagt 31 skolor. Syftet var att främja utvecklingen av inkluderande lärmiljöer, öka kunskaperna på både skol- och huvudmannanivå samt genom forskning bidra till att stärka den samlade kunskapen om inkluderande lärmiljöer. FoU-arbetet bedrevs av lärare och ledare i kommunerna samt Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) i dialog och samarbete med forskare vid Malmö högskola. En forskargrupp har följt skolornas och kommunernas arbete. Deltagande kommuner var: Botkyrka, Borlänge, Göteborg, Helsingborg, Höör, Landskrona, Linköping, Mullsjö, Stockholm, Sävsjö, Tyresö och Åstorp.

Samarbete har skett inom den egna kommunen men också mellan kommuner. Skolteam och förvaltningar från tre olika kommuner har kontinuerligt träffats under hela processen och fungerat som varandras kritiska vänner. Respektive team har besökt och reflekterat över varandras verksamheter. Skolteamen har under processen fått stöd av forskare för att reflektera kring den egna verksamheten.

* Ifous (2015) Att forma skolan efter eleverna. Väger till inkluderande lärmiljöer i tolv svenska kommuner. 2015:1 Styrgruppens rapport.

Elisabeth Persson

Man måste våga utmana den rådande kulturen

Nossebro skola i Essunga kommun gick under tre års tid från att ha varit näst sämst till att bli en av Sveriges tio bästa skolor sett till målpuppfyllelse. Eleverna presterade bättre – utan att skolan tillförde mer ekonomiska resurser.

Elisabeth Persson, universitetslektor i matematikdidaktik vid lärarutbildningen på Högskolan i Borås, har tillsammans med sin forskarkollega Bengt Persson studerat skolan och dess arbete med inkluderande lärmiljöer. Nossebro skola har bland annat gått ifrån specialgrupper för elever i behov av särskilt stöd till att alla elever undervisas inom den ordinarie klassen. Om en elev behöver stöd ska det helst ges inom klassens ram.

Hur kan skolan utveckla inkluderande lärmiljöer?

– Innan skolan i Essunga ändrade sitt sätt att arbeta skyllde man ofta elevens misslyckande på saker utanför skolan. För att lyckas handlar det om att våga se den egna verksamheten och utformningen av undervisningen. Man måste våga utmana en rådande kultur. Det behövs en bra samarbetskultur, ett professionellt och öppet samtalsklimat. Det är också av största vikt att det inkluderande förhållningssättet präglar hela verksamheten.

Hur lyckas man med inkluderande lärmiljöer?

– Det handlar om att se elevers olikheter – och att dessa olikheter är en tillgång. Skolan måste se sin samhällsroll, att man har ett ansvar

>>>

att skapa en inkluderande gemenskap så att varje individ upplever delaktighet och tillhörighet också i samhället i stort.

Det handlar om komplementära kompetenser (som kan gälla både på lärar- och elevnivå), att olika professioner förstärker varandra.

Varför har inte alla skolor kommit så långt i arbetet med inkludering?

– Inkluderingsdiskussionen saknas ofta på en övergripande organisatorisk nivå i vårt land. Det finns en livligare diskussion och gemensam syn kring inkludering i våra nordiska grannländer och också i flera andra europeiska länder

Det finns en rad olika missuppfattningar i Sverige kring vad inkludering handlar om, till exempel att alla elever alltid måste vara i samma fysiska rum eller att elever med funktionsnedsättning ska få exakt samma undervisning som övriga i klassrummet.

Vilka effekter har inkluderande lärmiljöer gett eleverna i Essunga?

– Eleverna har byggt upp ett starkt socialt kapital. De har tilltro till de egna möjligheterna och till andra människor. Tolerans och respekt är nyckelbegrepp.

ELISABETH PERSSONS RÅD FÖR ATT SKAPA INKLUDERANDE LÄRMILJÖER

- Ha en öppenhet - Våga analysera den egna verksamheten.
 - Resursoptimera - Se över hur skolans resurser kan användas - inte utifrån att vi har för lite resurser. Ställ frågan: Vilka resurser har vi och hur använder vi dem bäst?
 - Inse att det inte finns något slut - Att arbeta med inkludering är ett uppdrag - inte ett tillfälligt projekt som kan ses som avklarat efter ett tag. Det är en kompetensutveckling som kräver underhåll och fortbildning.
 - Se över den specialpedagogiska verksamheten så att den harmonierar med skolans verksamhet i övrigt.
-

*"Flexibilitet i undervisningen har ökat
möjligheten att möta elevernas behov och
förutsättningar, att ge utmaningar som får
dem att utvecklas och vinna ny kunskap."*

Lärare.

*"Eleverna utvecklas socialt och höjer sina skol-
resultat när de har sin tillhörighet i den ordinarie
klassen. Eleverna växer när de blir en del av den
dynamik och mångfald som finns där."* Rektor.

*"Jag har arbetat för att skapa en välkomnande klassrumsmiljö
som präglas av nyfikenhet och respekt för olikheter. Där alla
elever känner att de vågar ställa frågor och delta i diskussioner.
Eleverna ska oavsett prestationsnivå känna att de är lika mycket
värda och att de har en plats i gruppen."* Lärare.

Inkluderande lärmiljöer, anpassningar och stöd

Det här kapitlet innehåller definitioner av inkludering och skolans lärmiljöer. En konkret bild ges av vad inkluderande lärmiljöer innebär och hur skolan kan arbeta för att utveckla miljöer och arbetsätt. Extra anpassningar och särskilt stöd beskrivs och problematiseras. Elevehälsan framhålls som en resurs i utvecklingsarbetet.

Definitioner

Inkludering

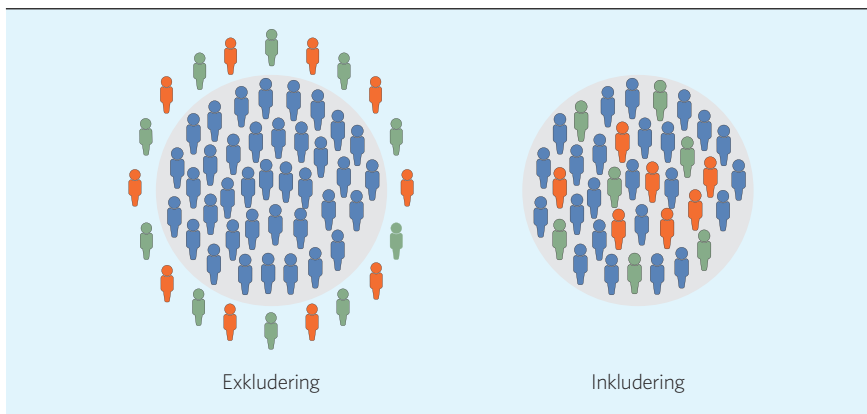
Det finns olika definitioner av begreppet inkludering. Vi har valt att utgå från den tolkning som utvecklingsarbetet inom FoU-programmet använt. Den bygger på forskning¹³ och innebär att:

- › Skolan möter varje individ utifrån dess behov och anpassar sig efter eleverna – inte tvärtom
- › Alla elever känner att de är delaktiga i ett sammanhang och att de får möjlighet att utvecklas utifrån sina förutsättningar
- › Elevernars olikheter är en tillgång i undervisningen och för lärandet
- › Skolan erbjuder olika lärmiljöer för olika behov hos olika elever

Not. 13. Nilholm, C. (2006) Inkludering av elever "i behov av särskilt stöd" - Vad betyder det och vad vet vi? Forskning i fokus nr 28. Myndigheten för skolutveckling. Nilholm, C., Göransson, K. (2013) Inkluderande undervisning - Vad kan man lära av forskningen? Specialpedagogiska skolmyndigheten, FoU-skriftserie 3.

- › Inkluderande lärmiljöer främjar alla elevers utveckling såväl socialt som kunskapsmässigt¹⁴

FIGUR 1. Exkludering och inkludering

Skolans lärmiljöer

Skolans lärmiljöer kan beskrivas utifrån fysiska, pedagogiska och psykosociala dimensioner som varierar beroende på de behov som finns på individ-, grupp- och organisationsnivå.

Fysisk lärmiljö: Klassrum, matsal, korridorer, omklädningsrum, skolgård, toaletter, ljud- och ljusmiljö, synintryck, möbler och inredning.

Pedagogisk lärmiljö: Arbetssätt, metoder, struktur, tydlighet, flexibilitet, extra anpassningar, särskilt stöd, kompensatoriska hjälpmedel, digitala lärresurser, schema, bild- och teckenstöd.

Psykosocial lärmiljö: Värdegrund, socialt klimat, trygghet och gemenskap i skolan samt undervisningsgruppen, bemötande och relationer mellan lärare, övrig personal och elever.

Med utgångspunkt i ovanstående definitioner handlar en likvärdig utbildning inte om att undervisningen ska utformas på samma sätt för alla eller att skolans resurser ska fördelas lika. För att lyckas möta varje elev på bästa sätt behöver skolan inta ett relationellt perspektiv, vilket innebär att mötet mellan eleven och omgivningen analyseras och förändras¹⁵.

Not. 14. Ifous (2015) Att forma skolan efter eleverna. Vägar till inkluderande lärmiljöer i tolv svenska kommuner. 2015:1 Styrgruppens rapport.

Not. 15. Ahlberg, A. (2013) Specialpedagogik i ideologi, teori och praktik – Att bygga broar.

Synvändan

När fokus flyttas från individen som problembärare till lärmiljön innebär det en synvända¹⁶. Skolan behöver skapa lärmiljöer som gör det möjligt för varje elev att utvecklas så långt som möjligt oavsett om hen är i behov av särskilda utmaningar, extra anpassningar eller särskilt stöd för klara kunskapskraven. Att mäta progression och synliggöra lärandet för eleven genom formativ bedömning påverkar motivation och självbild på ett positivt sätt. Läraren bedömer och anpassar kontinuerligt sin undervisning för att möta elevens fortsatta inlärningsbehov.¹⁷

”Inkludering skapas inte förrän varje lärare planerar och genomför en undervisning som tar tillvara på elevernas mångfald samt bjuder in alla elever i processen.”¹⁸

Susan Tetler.

Många kommuner i FoU-programmet beskriver en synvända, som innebär insikten om att elevers svårigheter uppstår i ett sammanhang – i miljöer, situationer och relationer. Utvecklingsarbetet handlade inledningsvis om elevens rätt till undervisning i sin ordinarie klass eller grupp utifrån fysisk placering samt möjlighet att känna tillhörighet.¹⁹ Ökade kunskaper bidrog till insikten om att skolan genom att erbjuda varierande och flexibla lärmiljöer kan förbättra möjligheterna att möta alla elevers behov inom ramen för den ordinarie undervisningsgruppen. Kommunerna som deltagit i utvecklingsarbetet utgår i högre utsträckning än tidigare från att det är skolans ansvar att förändra pedagogik och organisation för att möta elevernas behov.

Inkluderande lärmiljöer

De intervjuer som genomförts och skriftliga svar från deltagare i FoU-programmet indikerar att undervisningen utvecklats samt blivit mer strukturerad och varierad än tidigare. Ett ökat samarbete mellan kollegor gör att elevgruppens sammansättning och storlek varieras utifrån behov och att schemat kan vara mer flexibelt. En del arbetslag har tillsammans med eleverna utformat en gemensam struktur kring undervisningens ramar, vilket skapat en ökad trygghet för både

Not. 16. Persson, B., Persson, E. (2012) Inkludering och målpuppfyllelse – Att nå framgång med alla elever.

Not. 17. William, D., Leahy, S. (2015) Handbok i formativ bedömning: strategier och praktiska tekniker.

Not. 18. Ifous (2015) Från idé till praxis. Vägar till inkluderande lärmiljöer i tolv svenska kommuner. 2015:2 Forskarnas rapport. (Inledning, Susan Tetler)

Not. 19. Ifous (2015) Att forma skolan efter eleverna. Vägar till inkluderande lärmiljöer i tolv svenska kommuner. 2015:1 Stygruppens rapport.

elever och lärare. Det kan handla om att inleda och avsluta lektionerna på ett tydligt sätt, att skriva dagens arbete eller mål på tavlan och att förklara kunskapskraven. Dessa ramar är bra för alla elever och särskilt viktiga för vissa.

Vidare framgår att lärarna genom utvecklingsarbetet i högre grad börjat analysera hur lärmiljön och undervisningens utformning påverkar elevernas resultat. De finns en medvetenhet om att variationer i lärmiljön är viktigt såväl fysiskt som pedagogiskt och didaktiskt. Lärarna beskriver att stöd i klassrummet av lärare med specialpedagogisk kompetens är värdefullt eftersom alla elever kan delta i undervisningen och arbeta med liknande uppgifter samt få individuellt stöd vid behov.

Vi kan konstatera att de uppgifter eleverna arbetar med måste vara utformade så att de känns både hanterbara och utmanande. Språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt samt ämnesövergripande arbete där olika metoder används för att nå målen gör att fler lyckas.²⁰

Informations- och kommunikationsteknik samt digitala arbetssätt ökar möjligheterna att skapa inkluderande lärmiljöer. Att eleverna får använda digitala lärresurser med utgångspunkt i deras individuella behov ökar skolans möjligheter möta elevers olikheter.²¹

När skolans lärmiljöer som helhet formas så att de möter elevers behov oavsett förutsättningar och funktionsvariationer är vår bedömning att färre elever behöver särskilt utformade insatser för att nå så långt som möjligt i sitt lärande. För de elever som är i behov av ytterligare stöd ska skolan ge extra anpassningar eller särskilt stöd.²²

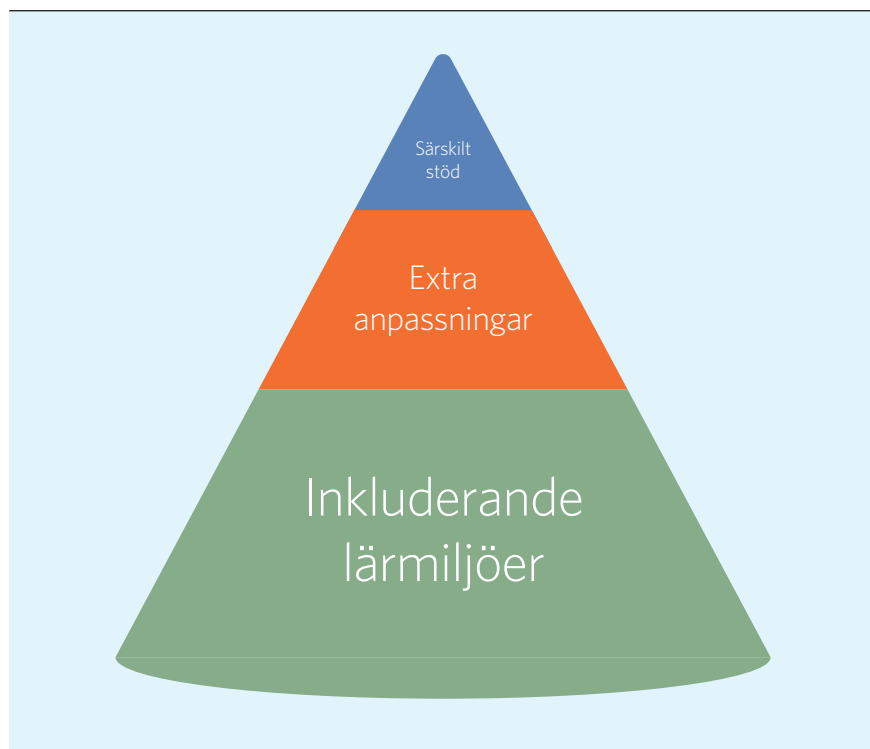
Vi kan emellertid se att kommunernas utvecklingsarbete har lett till en förändring i skolans sätt att utforma anpassningar och stöd till eleverna. Att utveckla inkluderande lärmiljöer handlar i grunden om att göra det som traditionellt ses som anpassningar till en självklar del av undervisningen för alla elever. Vi kan konstatera att det stöd som ges exempelvis i form av struktur, instruktioner och kompensatoriska hjälpmedel samt lågaffektivt bemötande kan vara avgörande för att vissa elever ska lyckas i sin skolgång. Detta stöd gynnar även andra elever och missgynnar inte någon. Inkluderande lärmiljöer kan innebära att det stöd som riktas till en enskild elev även blir tillgängligt för andra. Gränsen mellan generellt stöd och extra anpassningar blir mindre skarp.

Not. 20. Gibbons, P. (2006) Stärk språket, stärk lärandet.

Not. 21. European Agency for Development in Special Needs Education (2013) Informations- och kommunikationsteknik som främjar inkludering – Utveckling och möjligheter för de europeiska länderna.

Not. 22. SKOLFS 2014:40 Skolverkets allmänna råd om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram.

FIGUR 2. Stöd ur ett inkluderingsperspektiv

Exempel på faktorer som bidrar till inkluderande lärmiljöer:

- › Goda relationer mellan skolan, eleven och vårdnadshavarna
- › Gemensamma rutiner för hur skolan kan arbeta med anpassningar och stöd
- › Struktur och förutsägbarhet genom tydlig inledning och avslutning vid varje lektion där läraren inledningsvis klargör syfte, mål och tidsram
- › Elevernas placering i klassrummet utifrån behov
- › Att eleverna får den information de behöver för att förbereda sig mentalt eller praktiskt inför lektionstillfällena
- › Språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt
- › Varierande arbetssätt och metoder (t.ex. flippat klassrum, diskussioner, filmer, podcasts)
- › Nyanlända elever får använda sitt modersmål som en resurs i sitt lärande
- › Eleverna får öva på att tala inför grupp i ett mindre sammanhang
- › Digitala lärresurser (dator, lärplatta, inlästa läromedel, talsyntes etc.)
- › Strukturella överenskommelser (paus, avgränsningar, tidsram)
- › Tidshjälpmedel (t.ex. timstock, äggklocka, timglas)

- › Bildstöd (t.ex. AKK)
- › Hörselkåpor/hörlurar med musik
- › Ljud- och ljusmiljö
- › Tillgång till separata, lugna miljöer för arbete enskilt eller i grupp
- › Begränsade synintryck
- › Ergonomiska möbler (höj- och sänkbara bord, sittbollar)
- › Piggdynor, luftkuddar, stressbollar
- › Personal med kompletterande kompetens exempelvis specialpedagog, logoped

Mot bakgrund av det underlag SKL tagit del av kan vi konstatera att skolan behöver använda sina resurser flexibelt. Det handlar om rörlighet både i hur tiden, skolans kompetenser, material, undervisningsmetoder och miljöer används. Det innebär att förändringar kan göras från dag till dag eller vecka till vecka utifrån elevernas behov. Kommunikationen mellan rektor, arbetslagen och elevhälsan kan möjliggöra exempelvis kortvariga och intensiva insatser för enskilda elever eller grupper.

För att skapa variation är det värdefullt om det finns tillgång till miljöer där elever kan välja att vara under en del av lektionen om de har behov av att arbeta i avskildhet. Det kan vara en del i skolans generella arbete med inkluderande lärmiljöer då elevernas behov får styra.

Utifrån de beskrivningar som kommunerna i FoU-programmet ger kan vi konstatera att ett flexibelt arbetssätt förutsätter en grundstruktur för att fungera. Läraren behöver skapa tydliga ramar för lektionen. Skolorna beskriver att det kan handla om att hålla start- och sluttid, bestämma elevernas placering i klassrummet, ställa krav på hur eleverna samtalar med varandra och hanterar skolans material. Dessa ramar skapar förutsägbarhet och bidrar till ett bra klassrumsklimat.

Extra anpassningar

Stöd i form av extra anpassningar är olika sätt att göra undervisningen mer tillgänglig. Extra anpassningar är stödinsatser av mindre ingripande karaktär som är möjliga att utföra inom ramen för den ordinarie undervisningen. Skolan har en skyldighet att ge extra anpassningar om en elev riskerar att inte nå kunskapskraven. Inga formella beslut behöver fattas och stödinsatsen är möjlig att genomföra för lärare och övrig skolpersonal.²³

Not. 23. SKOLFS 2014:40 Skolverkets allmänna råd om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram.

Exempel på extra anpassningar:

- › Individuellt schema över skoldagen
- › Individuellt utformade överenskommelser och rutiner som underlättar skoldagen (exempelvis gå tidigare till matsal eller omklädningsrum)
- › Individuella och tydliga instruktioner som kompletterar information som ges till hela gruppen
- › Studiehandedning på elevens modersmål
- › Stöd för att eleven ska påbörja arbetet
- › Individuellt stöd för att förstå texter
- › Digitala läresurser med anpassade programvaror (t.ex. inläst litteratur, skannerpenna, talande tangentbord)
- › Anpassade läromedel
- › Anpassad utrustning
- › Individuell färdighetsträning (kortvarig och intensiv)
- › Enstaka specialpedagogiska insatser

Kommuner som deltagit i FoU-programmet beskriver att skolans arbete med att skapa inkluderande lärmiljöer leder till att fokus i det kollegiala arbetet i större utsträckning läggs på gruppnivå genom exempelvis utbyte av undervisningsmetoder. Genom att utveckla undervisningen för att bättre möta elevers olikheter minskar behovet av extra anpassningar.

Särskilt stöd

Skolverket beskriver särskilt stöd som långvariga insatser av mer ingripande karaktär som normalt inte går att genomföra inom ramen för den ordinarie undervisningen. Ambitionen är alltid att stöd ska ges inom den elevgrupp som eleven normalt tillhör. Särskilt stöd ska ges när elevens behov av stöd är mer omfattande och varaktigt. Stöd kan ges för att eleven ska nå de kunskapskrav som minst ska uppnås eller utifrån andra svårigheter i skolsituationen. Rektor är ansvarig för att skolan skyndsamt utreder elevens behov av särskilt stöd innan beslut om insatser fattas. Särskilt stöd ska dokumenteras i ett åtgärdsprogram och insatserna i åtgärdsprogrammet ska följas upp och utvärderas.²⁴ Samråd ska också ske med elevhälsan, om det inte är uppenbart obehövligt.

Särskilt stöd bör ses som flexibla och inte permanenta åtgärder eftersom elevers behov kan variera över tid, mellan dagar och även under delar av dagen.

Not. 24. SKOLFS 2014:40 Skolverkets allmänna råd om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram.

”Elevernas trygghet och trivsel är mer påtaglig. Vårdnadshavarna känner förtroende och då blir också samarbetet effektivare. Målpuppfyllelsen har ökat då eleverna lyckas i allt högre grad.”

Rektor.

”Det har inspirerat mig under arbetets gång att se att jag kan förändra mitt arbetssätt om jag vill och när det behövs.”

Lärare.

”Alla undervisande lärare följer gemensamma rutiner vid lektionsstart och avslutning och vi har ökat tydligheten med vad eleverna ska kunna.”

Lärare.

Exempel på särskilt stöd:

- › Regelbundna specialpedagogiska insatser i ett visst ämne, till exempel undervisning av en speciallärare/specialpedagog under en längre tid
- › Undervisning i en särskild undervisningsgrupp hela eller delar av dagen
- › Enskild undervisning hela eller delar av dagen
- › Studiehandledning på elevens modersmål (omfattande och under en längre tid)
- › Anpassad studiegång, vilket innebär avvikelser från timplanen och de ämnen och mål som gäller för utbildningen, exempelvis att ett ämne eller delar av ett eller flera ämnen tas bort
- › Reducerat program i gymnasieskolan
- › Förlängd studietid i gymnasieskolan
- › Reducerat nationellt program i gymnasiesärskolan

Insikten att inkluderande lärmiljöer inte handlar om att alla elever måste vara i samma rum hela tiden beskrivs av kommunerna som betydelsefull. Skolans förhållningssätt behöver vara att eleven så långt det är möjligt ska lyckas i den ordinarie klassen. Även om stödåtgärden ibland kan ges utanför den ordinarie klassen så ska de syfta till att eleven ska delta tillsammans med övriga klasskamrater i så hög grad som möjligt. Utgångspunkten är alla elevers rätt att känna tillhörighet och ingå i ett sammanhang.

”Specialpedagogen bedriver numera i stort sett all undervisning i ordinarie klassrumsmiljö.”

Lärare.

Elever i särskild undervisningsgrupp har en ordinarie klasstillhörighet och deltar när det är möjligt under lektioner med sin ordinarie klass. Vi kan se att skolornas förändrade förhållningssätt har resulterat i att särskilt stöd i form av särskild undervisningsgrupp sker mer flexibelt och mindre frekvent. I de fall detta stöd erbjuds finns en tydlig plan för hur eleven ska återgå till ordinarie undervisningsgrupp helt eller delvis. Lärarna och elevhälsan kan behöva samarbeta för att kartlägga och utveckla lärmiljön, arbetssätt och relationen till den enskilda eleven. Eleven kan behöva stöd i att utveckla tilltro till sin förmåga att lära och tillgång till strategier för lärande i det ordinarie sammanhanget. Skolornas medvetenhet har ökat om att inkluderande lärmiljöer innebär ett mer flexibelt sätt att se på särskilt stöd där målet är att skapa en känsla av tillhörighet med elevens behov som utgångspunkt.

Från det speciella till det generella

När skolans lärmiljöer utvecklas och blir mer inkluderande sker en förskjutning i stödkedjan. Flera eller alla de anpassningar som tidigare betraktades som extra anpassningar blir tillgängliga för alla elever.

De samlade erfarenheter som SKL tagit del av visar att ett tidigt stöd inbyggt i den ordinarie undervisningen minskar behovet av särskilt stöd längre fram. I en organisation där lärare och elevhälsans yrkesgrupper samarbetar kan flexibelt och varierande stöd i större omfattning ges till eleven inom ordinarie undervisning. Det innebär en ökad kvalitet för eleven som då ges möjlighet att undervisas av ämneslärare i kombination med specialpedagogiskt stöd utifrån sina individuella behov och förutsättningar.

Goda ambitioner kan få motsatt effekt

Elever kan ha varierande behov av stöd inom olika områden under sin skoltid oavsett funktionsvariationer. Det finns inte några generella lösningar som passar alla. Bra bemötande, struktur, tydlighet, flexibel och varierande undervisning gynnar däremot alla elever. För en del elever med omfattande stödbehov kan en resursperson vara ett positivt stöd, men för andra kan det få motsatt effekt.

En strävan efter att skapa rättvisa och likvärdighet genom att kompensera för elevers svårigheter kan ibland leda till kategoriserande lösningar som begränsar den enskilda individen. Skolverket framhåller att nivågruppering främst har negativa effekter, särskilt för de elevgrupper som beskrivs som ”lågpresterande”.²⁵

Det kan vara ett stort ingrepp i ett barns liv att särskiljas från sin ordinarie undervisningsgrupp, något som kan leda till många tankar hos barnet och dess omgivning. Om en elev behöver särskilt stöd i form av undervisning i särskild undervisningsgrupp är det viktigt att eleven ges möjlighet att känna tillhörighet med sin ordinarie klass och undervisas tillsammans med sina klasskamrater i så hög utsträckning som möjligt. Forskarna Persson och Persson framhåller att frågan om en skola för alla av tradition hänger samman med synen på vad som är normalt. De hävdar att barns motivation och självbild påverkas negativt om de undervisas i en differentierad grupp samt att såväl lärare som andra elever sänker sina förväntningar på den elev som undervisas i en grupp på en lägre nivå.²⁶

Not. 25. Skolverket (2009) Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer.

Not. 26. Persson, B., Persson, E. (2016) Inkludering och socialt kapital Skolan och ungdomars välbefinnande.

Vi kan konstatera att det är viktigt att skolan systematiskt arbetar med extra anpassningar och särskilt stöd för att säkerställa att svårigheter inte uppstår eller förstärks av att lärmiljön inte är tillräckligt anpassad. Detta behöver göras innan alternativet placering i särskild undervisningsgrupp aktualiseras.

Elevhälsan som resurs

Elevhälsan har en central roll i skolans arbete med att utveckla inkluderande lärmiljöer eftersom dess övergripande syfte är att stödja elevernas utveckling mot utbildningens mål. Elevhälsoteamet på den enskilda skolan leds av rektor. Inom elevhälsan ska det finnas yrkesgrupper som kan ge medicinska, psykosociala, psykologiska och specialpedagogiska insatser.²⁷ Elevhälsan kan också omfatta andra yrkesgrupper som det finns behov av på skolenheten. Det kan vara värdefullt att komplettera teamet med exempelvis studie- och yrkesvägledare, socialpedagog samt logoped.

Elevhälsans arbete ska främst vara förebyggande och hälsofrämjande med utgångspunkten att skapa en så god lärmiljö som möjligt för eleverna. Kommunernas arbete med att skapa inkluderande lärmiljöer har i hög grad påverkat elevhälsoteamets arbetssätt. Elevhälsoarbete bedrivs av all personal som möter eleverna på skolan. En skola i FoU-programmet beskriver att all personal både enskilt och tillsammans har deltagit i skolans utvecklingsarbete. Ledningen har signalerat att alla på skolan, är viktiga i arbetet med att skapa en inkluderande skola.

Eleven i centrum

Forskarna Hjørne och Säljö har studerat hur elevhälsoteam diskuterar elever i behov av stöd. De konstaterar att problem riskerar att förläggas till den enskilda eleven utifrån ett bristperspektiv istället för att skolan belyser lärmiljön och de förutsättningar eleven ges för att lyckas. Det är vanligt att det skapas en konsensus där de olika professionella perspektiven inom elevhälsan ”suddas ut”. Värdet av det tvärprofessionella arbetet inom elevhälsan är att perspektiven ska vara olika för att skapa en mer mångfacetterad bild av elevens behov i relation till skolans lärmiljöer.²⁸ När det gäller nyanlända och flerspråkiga elever är samarbete med modersmåls lärare och studiehandledare centralt.

Forskning och erfarenhet från kommunerna i FoU-programmet pekar vidare på vikten av att skolan har ett relationellt synsätt och förstår att elevens svårigheter uppstår i mötet med personer, situationer och miljöer. Det är an-

Not. 27. Skollagen (2010:800).

Not. 28. Hjørne, E., Säljö, R. (2013) Att platsa i en skola för alla - Elevhälsa: och förhandling om normalitet i den svenska skolan.

geläget att ta del av elevens egen bild av sina behov och önskemål i samråd med elevens vårdnadshavare. När skolan utformar anpassningar och stöd bör utgångspunkten vara elevens styrkor och möjligheter. För att motivera och stärka elevens tilltro till den egna förmågan är det också viktigt att skapa balans mellan krav och förmåga.²⁹

Hälsofrämjande och förebyggande arbete

Det finns ett ömsesidigt samband mellan hälsa och lärande. Att en elev uppnår kunskapskraven är en friskfaktor som gynnar elevens hälsa. Omvänt är det en riskfaktor för skolprestationerna att en elev har fysisk eller psykisk ohälsa.³⁰

Det hälsofrämjande arbetet i skolan är salutogent och handlar bland annat om att skapa ett gott socialt klimat med trygghet, trivsel och goda relationer. Om elever känner sig respekterade, sedda och lyssnade till är detta i sig hälsofrämjande och bidrar till motivation och lusten att lära. Att lära eleverna att hantera livet med sina med- och motgångar är också en del i det hälsofrämjande arbetet.

I det förebyggande arbetet utgör skolans kompensatoriska uppdrag en viktig del. Skolan behöver tidigt upptäcka och göra insatser för de elever som är i behov av ytterligare stöd eller utmaningar så att de upplever skolan som meningsfull, begriplig och hanterbar. När skolan, tillsammans med elev och vårdnadshavare, ser och tydliggör elevens specifika behov kan detta resultera i förebyggande insatser, verktyg och extra anpassningar. Det kan exempelvis handla om stöd vid läxläsning, digitala lärresurser och olika former av rutiner.

Det hälsofrämjande och det förebyggande arbetet på skolan genomförs av alla vuxna som möter eleverna i sin yrkesroll och elevhälsans yrkesgrupper är viktiga i detta arbete. De kan bidra med sina specifika kompetenser och ett tvärprofessionellt perspektiv.

Det förebyggande arbetet som syftar till att ge alla elever möjlighet att klara kunskapskraven innebär ibland att skolan behöver vidta åtgärdande insatser på individ- eller gruppnivå.

Exempel på åtgärdande insatser i det förebyggande arbetet:

Konsultation med elevhälsans yrkesgrupper – Elevhälsans yrkesgrupper finns kontinuerligt tillgängliga för konsultation. Skolans personal erbjuder möjlighet att vid behov boka tid för att diskutera utmaningar och möjligheter för såväl enskilda elever som elevgrupper.

Öppet forum – Representanter från elevhälsan finns kontinuerligt tillgängliga för konsultation utan att lärare behöver boka tid. Lärare får stöd i utvecklandet

Not. 29. Ahlberg, A. (2013) Specialpedagogik i ideologi, teori och praktik – Att bygga broar.

Not. 30. Kungliga Vetenskapsakademien (2010) School, Learning and Mental Health – A systematic Review.

av exempelvis pedagogiska strategier, användning av kompensatoriska hjälpmedel eller frågor som rör pedagogisk dokumentation.

Elevhälsoteamet möter arbetslagen – Skolans elevhälsoteam möter varje arbetslag regelbundet. Diskussioner förs utifrån arbetslagets önskemål om möjligheter och utvecklingsbehov.

Handledning – Representant från elevhälsan ger stöd till lärare enskilt eller i grupp i syfte att reflektera kring yrkesrollen och aktuella utmaningar.

Observation – Representant från elevhälsan besöker en lektion för att identifiera styrkor och utvecklingsbehov i lärmiljön. Observationen kan vara en del i en pedagogisk kartläggning och fokusera på en enskild elev eller ha fokus på samspelet inom gruppen. Efter besöket sker en professionell återkoppling till läraren.

Pedagogisk kartläggning – Representant för elevhälsan eller en lärare kartlägger i samråd med elev och elevens lärare skolsituationen med hänsyn till omständigheter på individ-, grupp och skolnivå. Skolpersonalen observerar eleven i olika situationer och lärmiljöer. Hur de extra anpassningar som eleven erbjuds påverkar elevens lärande vägs in. Dessa är dokumenterade i den individuella utvecklingsplanen eller i ett separat dokument. Kartläggningen kan ligga till grund för extra anpassningar eller pedagogisk bedömning.

Pedagogisk bedömning – Representant från elevhälsan eller läraren gör utifrån kartläggningen en pedagogisk bedömning av om eleven är i behov av särskilt stöd samt vilket behov av stöd. Bedömningen kan ske i samråd mellan elevhälsan och elevens lärare.

Pedagogisk utredning – Representant från elevhälsan som rektor utser dokumenterar utredningen i två delar. Den ena delen beskriver elevens skolsituation utifrån kartläggningen och den andra delen beskriver den pedagogiska bedömningen av elevens eventuella behov av särskilt stöd. För att eleven ska erbjudas särskilt stöd ska insatserna dokumenteras i ett åtgärdsprogram.

Åtgärdsprogram – Rektor eller den rektor utser fattar beslut om att ett åtgärdsprogram ska upprättas. En representant från elevhälsan skapar tillsammans med elevens lärare ett konkret åtgärdsprogram med utvärderingsbara åtgärder utifrån resultatet av den pedagogiska utredningen. Elev och vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta i processen. Rektors beslut om att upprätta eller att inte upprätta ett åtgärdsprogram kan överklagas av elev och vårdnadshavare. Även innehållet i ett åtgärdsprogram kan överklagas.

Ulf Månsson

Politik och förvaltning har tillsammans skapat förutsättningar för en inkluderande skola

Eleverna hade låga skolresultat och politikerna var missnöjda. Så såg det ut när Ulf Månsson som skolchef fick i uppdrag att vända de dalande resultaten i Borlänge kommun. Måluppfyllelsen har förbättrats sedan ett inkluderande arbetssätt infördes. Nu gör Ulf samma resa i sin nya roll som förvaltningschef i Sätters kommun.

Vad har förändrats sedan Borlänge utvecklade ett inkluderande arbetssätt?

– Måluppfyllelsen är högre trots att antalet nyanlända har ökat. Det finns ett förändrat synsätt på elevers lärande. Lärare lär av varandra och vill ha stöd.

Hur gick ni tillväga för att utveckla inkluderande lärmiljöer?

– Vi inspirerades bland annat av Ottawa (i Kanada) som i undervisningen fokuserar på lärprocessen och har utvecklat ”instructional coaches”. Utifrån modellen införde vi inkluderingspedagoger som jobbar med utveckling tillsammans med lärarna.

Vi tog också lärdom av studier som visade att hur en elev presterar i årskurs 3 ofta stämmer överens med hur eleven sedan presterar i årskurs 9. Vi insåg hur viktigt det är att lägga en bra grund och vikt vid lärarnas undervisning och bemötande redan i förskolan. Tanken är att förskolans lek ska kunna följa med in i årskurs 1 och att undervisningen utformas utifrån förskolan – inte tvärtom.

>>>

Har ni sett några tydliga förändringar?

– Ja, år 2011 hade Borlänge ett högt söktryck på den centrala undervisningsgruppen medan det enbart var ett fåtal sökande år 2015. Det senaste året har antalet elever ökat med tio procent på grund av ett stort antal nyanlända som flyttat till kommunen. Flera lärare har sagt att de aldrig hade klarat att hantera situationen om det inte varit för att vi redan arbetar inkluderande.

Hur har ni lyckats?

– Genom att politik och förvaltning tillsammans har skapat förutsättningar för en inkluderande skola i hela kommunen. Vi har haft gemensamma dialogmöten och utbildningar där verksamheten och skolpolitiken har samtalat. Det handlar också om att fokusera på tankar, idéer och förändringar som leder till de uppsatta målen, det vill säga att öka måluppfyllelsen.

Vilka lärdomar har du tagit med dig i arbetet i din nuvarande kommun?

– I Säter finns många elevassistenter i skolan, vilket är ett tecken på att något inte fungerar. Vi tar nu fram strategier på fem–sju års sikt att arbeta utifrån, där bland annat arbete med inkluderande lärmiljöer ingår. Det krävs en långsiktighet och att man håller samma färdriktning. Och om man nu som chef slutar måste man se till att efterträdaren tar vid och inte hittar på något nytt eller ändrar fokus – annars är det som att ha skapat en rökpuff som sen försvinner lika snabbt.

ULFS SYN PÅ SKOLANS UPPDRAG

- Skolan ska skapa ett inkluderande samhälle, inte segregation. Det handlar om att ta hand om alltifrån de barn som har väldigt lätt för sig och därmed behöver motivation i skolundervisningen till de barn som inte har lika lätt att lära, men ofta är duktiga på annat. Man sänker kravnivån om man plockar ut elever som man ser som svaga och eleverna stigmatiseras. Det är ett felaktigt synsätt.
-

”Vi har sedan ett bra tag arbetat aktivt för att skapa mer inkluderande lösningar för våra elever, det syns i och med färre ärenden till elevhälsoteamet. Fler elever fungerar nu i sina ordinarie sammanhang.”

Specialpedagog.

”Tankesättet kring elever i behov av särskilt stöd har förändrats. Utgångspunkten i samtalen har blivit elevens behov snarare än vad skolan kan ge. Skolan har blivit bättre på flexibla lösningar och att tänka nytt.”

Lärare.

”Vi hade tidigare elever som inte deltog alls i den ordinarie undervisningen – de uttryckte att de kände sig utanför.”

Lärare.

Tillgänglighet, kompetens och samarbete

Elever, lärare och övrig skolpersonal ska ha tillgång till elevhälsans kompetenser. Elevhälsans perspektiv är viktigt för rektor att få del av både när det gäller rektors yttersta ansvar för elevhälsoarbetet på skolan och för skolutvecklingsarbetet som helhet. Kommunernas arbete med att utveckla inkluderande lärmiljöer har bidragit till att specialpedagogerna på flera skolor har blivit mer tillgängliga i den ordinarie undervisningen. Stödet från elevhälsan gynnar eleven direkt eller indirekt, genom individuellt stöd till eleven eller handledning till läraren.

De yrkesgrupper som arbetar inom elevhälsan bidrar med sina professionella perspektiv på elevens lärande och skolsituation och det tvärprofessionella mötet mellan lärarna och elevhälsan leder till förbättrade lärmiljöer för eleverna. Samarbetet inom FoU-programmet har resulterat i färre särlösningar samt att fler elever får tillgång till inkluderande lärmiljöer i ordinarie klass.

En slutsats utifrån kommunernas beskrivningar är att ett nära och bra samarbete mellan rektor, lärare och elevhälsans yrkesgrupper är avgörande för om skolan ska lyckas utveckla inkluderande lärmiljöer. Rektor har en central roll i att skapa förutsättningar för samarbete mellan elevhälsan, lärare och övrig personal så att de kan möta elevers olikheter på ett bra sätt.

Elevhälsan har bidragit med kompetensutveckling av och handledning till såväl enskilda lärare som arbetslag i utvecklingsarbetet. Skolans ledning har även fått stöd i att se över och anpassa resursanvändningen inom skolan.

En förändring som kommunerna som deltagit i FoU-programmet beskriver är att elevärenden som hanteras har ett tydligare elevperspektiv än tidigare. De utgår i större utsträckning ifrån elevens behov och de frågor som ställs är formulerade utifrån ett salutogent och holistiskt synsätt.

Magnus Erlandsson

Inkludering kräver uthållighet och tid

Magnus Erlandsson är universitetslektor och doktor i statsvetenskap vid Institutionen för skolutveckling och ledarskap på Malmö Högskola. Han har inom ramen för Ifous FoU-program intervjuat skolledare, skolchefer och förvaltningschefer om deras roll i skolornas arbete med inkluderande lärmiljöer.

Vilka slutsatser drar du utifrån dina samtal med chefer och ledare?

– Att implementera inkluderande lärmiljöer handlar om mer än att ändra i styrdokument och instruktioner. Det går inte att följa en redan färdig manual. Inkludering kräver uthållighet och tid, och en anpassning utifrån den egna organisationens förutsättningar och villkor. Det måste också finnas utrymme för lärare att få prova sig fram, att få experimentera – och att få misslyckas.

På vilket sätt krävs uthållighet?

– Det är enkelt att ta ut en elev som utmanar i klassrummet. Inkludering handlar om att försöka skapa lösningar inom klassens ram. Det är personalens ansvar, inte elevens. Men det kan ta lite tid innan man hittar just de förhållningssätt, anpassningar och arbetssätt som fungerar för just den eleven. Och på vägen dit kan möjligen andra elever känna att viktig tid tas från dem.

>>>

Hur löser man en situation där en elev tar mycket av lärarens tid och uppmärksamhet?

– Flera skolor har framgångsrikt prövat en modell med två lärare i klassrummet, eller en lärare och en specialpedagog. En del har möblerat på nyskapande sätt och provat olika typer av anpassningar av undervisningen utifrån elevernas förutsättningar, med material, stöd och förändrad pedagogik. FoU-programmet har visat att det finns många inkluderande praktiker att pröva innan man väljer att exkludera.

Varför behöver kommuner skapa inkluderande lärmiljöer?

– Det står i styrdokumentet att elever endast i undantagsfall ska vara i annan miljö än klassrummet. Så den statliga styrningen är tydlig i att skolor måste arbeta inkluderande, även om just det ordet inte används i skollagen. Vi måste också ställa oss frågan om hur fritiden och resten av livet kommer att se ut för barn som inte varit inkluderade under sin skoltid. Risken är att ett utanförskap och en känsla av exkludering följer med även efter det att skoltiden är över.

Hur ska politiker och förvaltning i en kommun tänka om de vill utveckla inkluderande lärmiljöer i alla sina skolor?

– Det är svårt att som ensam skolledare dra igång ett så här kulturförändrande utvecklingsarbete. Det kan vara klokt att samla sig till en grupp av skolor som jobbar gemensamt för att lära av varandra.

MAGNUS TANKAR OM FRAMGÅNGSFAKTORER FÖR INKLUDERANDE SKOLOR

- ▶ Drivande skolledare – Skolledare måste vara besjälade av idén om inkludering. Skolledare är viktiga för att få till det konstruktiva lärandet mellan pedagoger och över klassrumsgränser.
 - ▶ Utgå från den egna verksamheten – Skolutvecklingen byggs bäst utifrån en analys av de egna problemen och inte genom att kopiera någon annans lösning.
 - ▶ Uthållighet – Det krävs uthållighet för att klara av alla hinder. På sätt och vis är det här ett arbete som aldrig blir klart.
-

"Min starka förhoppning är att alla elever ska känna sig sedda och hörda och vara i en miljö där vi har fokus på vad alla kan bli, det vill säga utmanas att utveckla sitt bästa jag." Förvaltningschef.

"Vi har organiserat oss så att lärarnas och specialpedagogernas kompetenser kommer till sin rätt genom att anpassa scheman, grupper och klasser så att allt "andas" inkluderande lärmiljöer." Rektor.

"Förvaltningen har gett mig i egenskap av skolledare sitt stöd och öppnat upp för dialog mellan olika skolor och skolledare." Rektor.

Från mål till verklighet

I det här kapitlet beskrivs själva processen i utvecklingsarbetet med att skapa inkluderande lärmiljöer, utmaningar, resursanvändning och positiva konsekvenser.

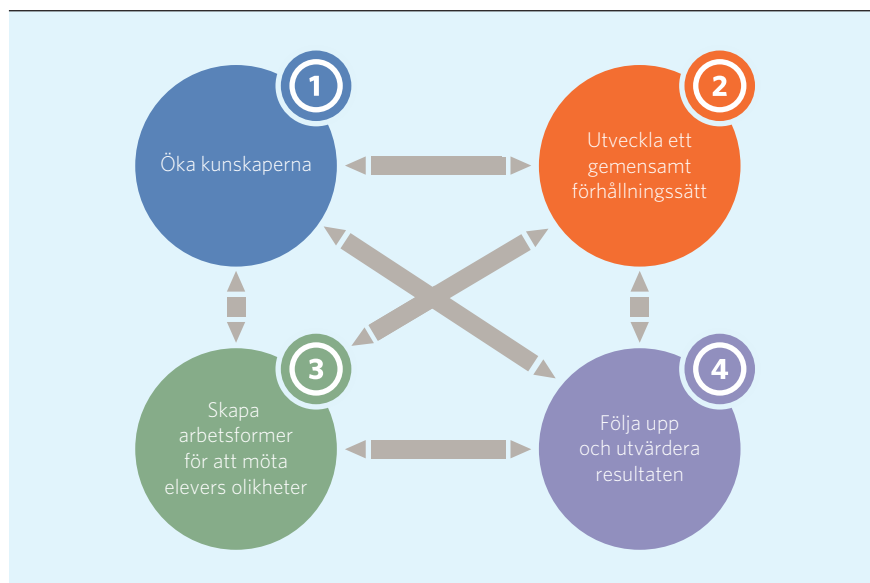
Processen

Att forma inkluderande lärmiljöer är ett ständigt pågående arbete som aldrig blir färdigt. Det har visat sig vara framgångsrikt att hela styrkedjan är involverad i kommunernas utvecklingsarbete. Inledningsvis handlar det om att öka kunskaperna och utveckla ett gemensamt förhållningssätt. Utifrån identifierade behov skapas arbetsformer som sedan följs upp och utvärderas.³¹ Processen beskrivs inte som linjär då flera delar pågår samtidigt. Arbetet för att utveckla inkluderande lärmiljöer omfattar vanligtvis följande steg:

1. Öka kunskaperna
2. Utveckla ett gemensamt förhållningssätt
3. Skapa arbetsformer för att möta elevers olikheter
4. Följa upp och utvärdera resultaten

Not. 31. Ifous (2015) Från idé till praxis. Vägar till inkluderande lärmiljöer i tolv svenska kommuner. 2015:2 Forskarnas rapport.

FIGUR 3. Processen att skapa inkluderande lärmiljöer

1. Öka kunskaperna

Vi kan se att kommuner och skolor på flera sätt har arbetat för att öka kunskaperna om vad inkluderande lärmiljöer innebär och hur de kan utvecklas i den egna verksamheten. Dessa kunskaper är viktiga i hela styrkedjan. Lärare och övrig skolpersonal har deltagit i kompetensutveckling, tagit del av forskning och relevant litteratur, lyssna på föredrag samt samarbetat med forskare för att arbetet ska vila på vetenskaplig grund. Ett led i processen med att öka kunskaperna har varit att lära av varandra genom att ta del av hur andra kommuner arbetar för att skapa inkluderande lärmiljöer i sina verksamheter.³²

2. Utveckla ett gemensamt förhållningssätt

Kommunerna har arbetat för att utveckla en samsyn hos politiker, förvaltning, rektorer, lärare och elevhälsans yrkesgrupper om att det är lärmiljön som behöver anpassas för att alla elever ska lyckas i skolan. Ett mål med utvecklingsarbetet har varit att öka likvärdigheten mellan och inom skolorna.

Not. 32. Ifous (2015) Att forma skolan efter eleverna. Vägar till inkluderande lärmiljöer i tolv svenska kommuner. 2015:1 Stygrupps rapport.

Att skapa inkluderande lärmiljöer ses av kommunerna som en förutsättning för att eleverna ska få ett likvärdigt bemötande och förutsättningar att lyckas oavsett vilken skola i kommunen de väljer.

Diskussioner med utgångspunkt i nya kunskaper och insikter har bidragit till att kommuner och skolor utvecklat en samsyn om uppdraget att ge alla elever förutsättningar att utvecklas så långt som möjligt. Kommunerna beskriver att lärarnas ansträngningar för att utveckla undervisningen ofta har inneburit att samtliga inblandade har fått möta sina egna tankemässiga gränser och utmana sig själva att tänka på nya sätt. Insikterna och diskussionerna i kollegiet har förändrat attityderna. Rektor har motiverat personalen och ibland beskrivs ett internt motstånd. Ytterst har det handlat om personalens förhållningssätt till skolans värdegrund och synen på elevers olikheter. Många kommuner nämner att kunskaper och en gemensam förståelse bidrar till en samsyn som påverkar arbetsformer och stödstrukturer.

Kollegialt lärande, gemensam analys och utvärdering av undervisningen är nyckelfaktorer för att utveckla skolan.³³ Flera nationella satsningar på skolutveckling grundas i en syn på att lärare ska utveckla sina kunskaper och ta del av aktuell forskning i samarbete. Arbetet med att utveckla inkluderande lärmiljöer har inneburit gemensamt lärande på skolorna. Det har bland annat bidragit till förbättrat samarbete, klassrumsobservationer, gemensamma rutiner, flexibel organisation och kollegiala samtal.

Pedagogiska diskussioner mellan lärare har lett till att det gemensamma kunnandet har ökat. En del kommuner har genomfört kompetensutvecklingsinsatser där deltagarna i FoU-programmet har delat med sig av erfarenheter. Ett led i det gemensamma lärandet har varit att ta del av aktuell forskning och litteratur om inkluderande lärmiljöer. Lärarna beskriver att de behöver tid till pedagogiska diskussioner samt stöd i att utveckla arbetsätt och rutiner.

3. Skapa arbetsformer för att möta elevers olikheter

Arbetet med att utveckla inkluderande lärmiljöer handlar till stor del om samarbete och att forma stödstrukturer som kan bidra till att processen fortgår. Kommunerna har utsett koordinatörer med ett särskilt ansvar för utvecklingsarbetet och några skolor har valts ut för att pröva och utvärdera nya arbetsätt. Exempel på arbetsformer är nätverk för lärare, tvålärarsystem samt att elever får stöd av speciallärare/specialpedagog inom ramen för den ordinarie undervisningen.

En del skolor beskriver att diskussioner i arbetslagen har påverkat synen på stöd i klassrummet. Behovet av extra anpassningar och särskilt stöd har

Not. 33. Hattie, J. (2014) Synligt lärande.

minskat när samtliga elever fått tillgång till en variation av material och arbets-sätt. Det gemensamma lärandet har ökat kunskaperna om anpassningar och stöd i klassrummet.

”Vi har skapat ett tvåläraarsystem för att lärarna ska få möjlighet att lära av varandra på riktigt. Om en stor del av inkluderingsarbete handlar om förhållningssätt så är det förändrade handlingar i klassrummet och mot eleven som gör skillnad.”

Rektor.

LÄRARE I SAMARBETE

Ett sätt att organisera undervisningen som kan underlätta utvecklingen av inkluderande lärmiljöer är att införa ett tvåläraarsystem. Det innebär att undervisningen bedrivs med två lärare i klassrummet samtidigt. Flera rektorer och lärare understryker betydelsen av skolans tvåläraarsystem men framhåller att det också måste finnas andra arenor för lärande. Det handlar om lärandegrupper som träffas återkommande, ämnessamverkan och gemensamma lektioner. Det kollegiala lärandet lyfts av både forskare och deltagare som en nyckel för att lyckas med ett professionellt inkluderingsarbete.

Att observera varandras lektioner och ge återkoppling kan bidra till värdefulla samtal om hur undervisningen och stödet till elever kan utvecklas. Utvecklingsarbetet har lett till att klassrumsbesöken har blivit vanligare, att både lärare och personal från elevhälsan har deltagit som observatörer.

Samarbete mellan lärarna har bedrivits med fokus på att stödja varandra i att utveckla lärmiljön och stödet till eleverna. Det har också resulterat i ett gemensamt förhållningssätt för att skapa goda lärmiljöer och utveckla lektionernas struktur. Rutiner i vardagen beskrivs som särskilt viktigt vid övergångar mellan olika lektioner och aktiviteter samt vid personalbyten. Det har skapats flexibla lösningar och anpassningar för bland annat nyanlända elever genom ett ökat samarbete mellan lärare i svenska som andraspråk, modersmålslärare och speciallärare.

Diskussioner i rektorsgruppen och samarbetet mellan skolor i kommunen har varit viktigt och en del kommuner har skapat lokala handlingsplaner för arbetet med inkluderande lärmiljöer. Nya arbetssätt har minskat behovet av särskilda undervisningsgrupper och även lett till att de som finns används mer flexibelt än tidigare.

Lärandet mellan kommunerna beskrivs som värdefullt genom arbetet med kritiska vänner. Samarbete har skett genom erfarenhetsutbyte på skol- och förvaltningsnivå. Deltagarna har besökt varandras skolor och förvaltningar samt presenterat sina verksamheter för varandra.

En del kommuner har utarbetat rutiner för arbete med anpassningar och stöd där fokus läggs på grupp- och organisationsnivå och inte enbart på individnivå.

På flera skolor har förstelärare tilldelats ett särskilt ansvar för att stödja utvecklingsarbetet genom att sprida kunskap och bidra till samsyn om inkluderande lärmiljöer.

4. Följa upp och utvärdera resultaten

Att följa upp, analysera och utvärdera skolans arbete med inkluderande lärmiljöer behöver göras både på individ-, grupp och organisationsnivå. På individnivå kan det exempelvis handla om att följa upp den individuella utvecklingsplanen eller effekterna av de åtgärder som fastställts i ett åtgärdsprogram. På gruppnivå kan det handla om att analysera lärmiljön samt effekterna av undervisningen. Uppföljning av politiska mål på organisationsnivå kan ske genom förvaltningens utvecklingsdialog med skolledare. Kommunerna nämner olika verktyg och information som de använder i det systematiska kvalitetsarbetet:

- Analyser av skolresultat (betyg eller andra summativa resultat)
- Analyser av attitydundersökningar/trivselenkäter
- Analyser som baseras på klassrumsobservationer
- Fokusintervjuer med elever
- Analys med hjälp av kvalitetsindikatorer till exempel SPSM:s värderingsverktyg för en tillgänglig utbildning eller indikatorer som kommunen utvecklat
- Diskussioner i rektorsgruppen
- Kvalitetsgranskningar i form av resultatdialoger
- Verksamhetsberättelser
- Analys av händelserapporter och information om kränkningar som sammanställs
- Analys av anmälningar till Skolinspektionen angående brist på stöd till elev
- Analys av ansökningar till kommunövergripande särskilda undervisningsgrupper

Att elevhälsoteamet och arbetslagen gemensamt analyserar trivselenkäter på gruppnivå, händelserapporter och kränkningar har bidragit till möjligheten att se mönster.

Uppföljning och utvärdering pågår kontinuerligt och arbetet med inkluderande lärmiljöer synliggörs i olika aktiviteter och sammanhang. Det kan exempelvis ske vid medarbetarsamtal, samtal med elever och vårdnadshavare, i samband med schemaläggning, planering av aktiviteter, utveckling av rastaktiviteter och utflykter.

”Jag ville att vi skulle gå från att lägga problemet hos eleven och istället fokusera på hur vi professionellt kan anta den utmaning som vi ställs inför.”

Rektor.

”Eleverna har mött bättre rustade lärare som pratar med varandra om olika lösningar och har mer fokus på lärmiljöernas betydelse för eleven – istället för på elevens brister och svårigheter.”

Utvecklingsledare.

En del kommuner använder SPSM:s värderingsverktyg för tillgänglig utbildning och dess indikatorer på tillgänglig skola för att kartlägga skolornas lärmiljöer.³⁴ Andra kommuner har utvecklat egna kvalitetsindikatorer. Ett par kommuner använder DigiLys som är ett systematiskt sätt att analysera undervisningen, elevernas lärande och progression.³⁵

I ett par kommuner har nämnden gett förvaltningen i uppdrag att se till att nya chefer får en genomgång av kommunens värdegrund med att arbeta för inkluderande lärmiljöer.

Utmaningar i processen

Alla elever kommer någon gång under sin skoltid att vara i behov av extra utmaningar, anpassningar eller stöd av något slag. Behoven varierar över tid och därför krävs flexibilitet i hur skolan stödjer och utmanar eleverna.

När elever som tidigare varit placerade i särskilda undervisningsgrupper övergår till att undervisas i ordinarie undervisningsgrupp startar processer hos alla inblandade. Eleven kan känna osäkerhet inför hur det ska fungera och behöva stöd i att tro på sin förmåga i lärandet och det sociala samspelet. Vårdnadshavarna kan känna oro för att eleven inte ska få tillräckligt mycket stöd i sitt lärande och för hur den sociala situationen ska fungera.

Skolan behöver utveckla ett bra samarbete med vårdnadshavarna för att de ska ha tilltro till att elevens skolsituation ska bli bra. Lärare kan känna osäkerhet och behöva stöd i hur undervisningen kan organiseras för att möta elevens behov. Samarbetet mellan lärarna och elevhälsan och tilltron till möjligheterna att lyckas är avgörande.

Att utveckla inkluderande lärmiljöer är allas ansvar och förutsätter samarbete på skolan. Det kan finnas motstånd i personalgruppen mot att alla elever oavsett funktionsvariationer undervisas tillsammans. Motståndet kan ha olika orsaker, till exempel personalens oro för att inte räcka till, osäkerhet inför hur såväl undervisningen som det sociala samspelet i elevgruppen kan påverkas eller låga förväntningar på eleven.

Ett utvecklingsområde som nämns är att förutom den specialpedagogiska kompetensen involvera kurator, psykolog, studie- och yrkesvägledare samt skolsköterska mer i det vardagliga arbetet, inte enbart när lärarna upplever svårigheter. Ibland har det funnits behov av en ökad tillgänglighet till elevhälsans yrkesgrupper generellt i arbetet med att utveckla inkluderande lärmiljöer.

Rektors engagemang och förmåga att skapa tilltro till att skolan kan möta elevernas behov är viktigt. Att möta motstånd mot förändringar och organisera verksamheten utifrån de behov som finns är en del i förändringsarbetet.

Not. 34. Specialpedagogiska skolmyndigheten (2015) Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning.

Not. 35. <http://www.uppdragpsyiskhalsa.se/barn-unga/skola-och-psyisk-halsa/digilys>

Brist på tillit till skolledningen samt för lite tid till lärande och utvecklingsarbete kan utgöra hinder. Ett led i förändringsarbetet innebär att skolledningen undersöker vilka förutsättningar personalen behöver för att inleda utvecklingsarbetet. Att elever och vårdnadshavare informeras om syftet med förändringarna kan vara värdefullt.

Det kan finnas en ömsesidigt låg tilltro mellan förvaltning, rektorer och skolans personal som kan innebära svårigheter i utvecklingsarbetet. Dialogen mellan förvaltningen och rektorer kan behöva utvecklas.

En del kommuner uttrycker en önskan om att politikerna i högre utsträckning ska vara engagerade i utvecklingsarbetet för att förstå de bakomliggande orsakerna. Den stora utmaningen för politiker är att kunna förklara för kommuninvånarna varför förändringarna genomförs. Resursfördelningssystemet kan behöva ändras för att understödja skolornas arbete med att utveckla inkluderande lärmiljöer. Incitamenten att placera elever i särskilda undervisningsgrupper minskar om skolorna ges bättre förutsättningar att möta alla elevers behov inom ordinarie verksamhet.

För att inkluderande lärmiljöer ska utvecklas på alla skolor i kommunen behöver förvaltningen bidra till att öka kunskaperna, väcka alla rektorers engagemang och undvika att inrätta särlösningar som permanenta alternativ för elever som inte anses passa in. Förvaltningen behöver se till att skolorna ges förutsättningar att organisera verksamheten för en heterogen elevgrupp. Rektorerna kan behöva stöd i att möta eventuellt motstånd mot förändringarna på skolan. Förvaltningen behöver även vara lyhörd inför det motstånd som kan finnas i rektorsgruppen och bidra med stöd.

Att sprida erfarenheter och nya arbetssätt mellan skolor i en kommun kan vara en utmaning. Intresset och viljan att lära av andra kan variera. Det behöver skapas strukturer för gemensamt lärande.

En annan resursanvändning

Inkluderande lärmiljöer syftar till att ge alla elever förutsättningar att utvecklas så långt som möjligt, att utveckla en organisation som på bästa sätt kan möta elevernas olika behov. Resursfördelningssystemet i kommunen kan understödja skolorna med en flexibel resursanvändning som gör att de kan skapa bra lärmiljöer för elever som annars riskerar att placeras i särskilda undervisningsgrupper. En placering måste alltid göras med målet om en successiv övergång till ordinarie undervisningsgrupp. Externa, särskiljande lösningar innebär specifika kostnader för kommunen som inte alltid bidrar till att eleven ges möjlighet att utveckla sin fulla potential. Dessa resurser kan istället användas till att skapa en anpassad lärmiljö och förstärka stödet på elevens ordinarie skola, vilket gynnar alla elever.

Att stödja elevernas lärande handlar om insatser på både kort och lång sikt. De resurser som satsas på att elever ska ges förutsättningar att klara kunskapskraven och utvecklas så långt som möjligt medför besparingar för samhället på sikt. Det är därför viktigt att ha ett långsiktigt perspektiv och se att resurser kan behöva fördelas olika över tid.

Det är tydligt att det inte har funnits några ekonomiska bevekelsegrunder för att inleda utvecklingsarbetet i kommunerna. Arbetet med att utveckla inkluderande lärmiljöer har inte påverkat kostnaderna och resurserna till skolan har därmed inte minskat. Resurserna har använts för att skapa förutsättningar för lärmiljöer som kan möta elevers olikheter istället för att skapa särlösningar.

De små undervisningsgrupperna har blivit färre. I en kommun har samtliga kommunövergripande särskilda undervisningsgrupper fasats ut och de anslag som tidigare finansierade dem har fördelats i skolpeng och socioekonomisk tilldelning.

En del elever är i behov av omfattande strukturstöd i sin skolgång. En kommun beskriver att medel från den tidigare resursskolan används till stöd i verksamheten. Pedagogerna som arbetade på resursskolan används numera av skolorna för att handleda skolans personal i komplexa lärsituationer.

Positiva konsekvenser

För att utveckla inkluderande lärmiljöer ser vi att skolan behöver utgå från elevernas perspektiv. Det förutsätter att skolan lyssnar på eleven samt att eleven har inflytande över de anpassningar och stöd som erbjuds. Delaktighet är avgörande för elevens lärande och utveckling.

Inkluderande lärmiljöer innebär, enligt kommunerna, tydliga vinster för eleverna och det är för deras skull skolan har förändrat sitt arbetssätt. De beskriver flera positiva konsekvenser av utvecklingsarbetet:

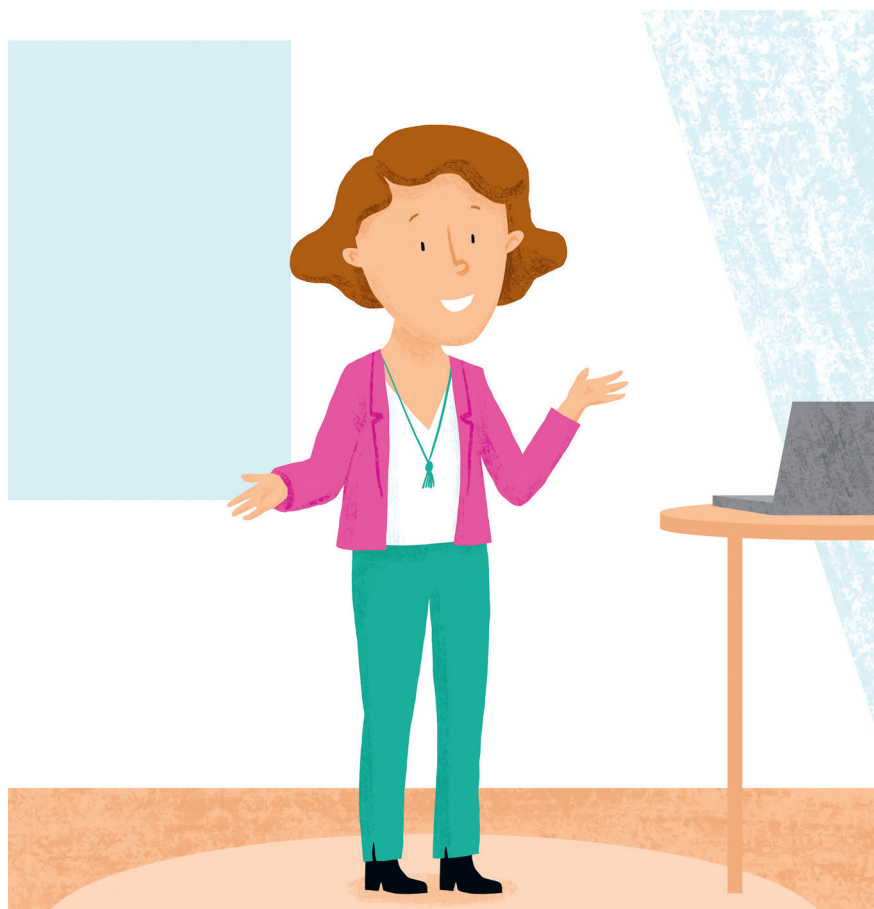
- Bättre kunskapsresultat
- Bättre undervisning
- Mer och bättre samarbete dels mellan lärarna dels mellan lärarna och elevhälsan
- Färre exkluderande undervisningslösningar
- Ökad respekt för olikheter
- Ökad trivsel och arbetsro
- Ökad delaktighet och inflytande

”Politiken behöver ha en förståelse för styrdokumentet och förtroende för att professionen fullgör sitt uppdrag. Efterfråga resultat, fördela resurser, stå bakom idén om att en inkluderande skola leder till ett inkluderande samhälle.”

Utvecklingsledare.

”Att orka stå kvar, orka hålla fast och ha massor av tålamod. Allt utvecklingsarbete innebär att man som ansvarig chef måste säga samma sak många gånger och med hjärtat visa varför vi gett oss ut på en utvecklingsresa.”

Förvaltningschef.

På en del skolor har utvecklingsarbetet bidragit till att eleverna nått bättre kunskapsresultat. Undervisningen har utvecklats samtidigt som klassrumsklimatet och trivseln på skolan ökat. Känslan av tillhörighet till den ordinarie klassen har bidragit till att eleverna utvecklats både kunskapsmässigt och socialt.

Några kommuner framhåller att eleverna presterar bättre i sin ordinarie undervisningsgrupp än tidigare när de var placerade i särskild undervisningsgrupp. Eleverna i de kommunövergripande grupperna fick betyg i fler ämnen då de började i ordinarie klass med tillgång till ämneslärare. Lärarnas förmåga att möta elevers olikheter har ökat, undervisningen har utvecklats och elevernas resultat har förbättrats.

Mot bakgrund av det underlag vi tagit del av framkommer att kommunernas utvecklingsarbete bidragit till en mer variationsrik och anpassad undervisning med hänsyn till elevernas förutsättningar. Ett utökat samarbete mellan lärarna, en ökad flexibilitet i undervisningen, viljan att pröva olika vägar för att möta elevernas behov i kombination med höga positiva förväntningar har förbättrat undervisningen.

Samarbetet dels mellan lärarna dels mellan lärarna och elevhälsan har ökat, vilket bidragit till att eleverna i högre utsträckning undervisas i sitt ordinarie sammanhang. Eleverna har fått tillgång till sina lärare på ett annat sätt än tidigare, lärares nya kunskaper och förhållningssätt kommer eleverna till del. Det är nu enligt kommunerna färre elever än tidigare som undervisas i särskilda undervisningsgrupper och denna typ av särskilt stöd används endast under en begränsad tid.

Det finns en större acceptans för att människor är olika och känslan av att tillhöra ett sammanhang har ökat då eleverna i högre grad undervisas tillsammans av ämnesläraren. Eleverna får instruktioner och stöd anpassade utifrån sina behov i den ordinarie undervisningsgruppen, istället för individuellt stöd utanför gemenskapen.

Flera kommuner beskriver att skolans värdegrund har stärkts och lärarna ser elevers olikheter som en självklarhet, vilket har påverkat elevernas synsätt positivt och förbättrat klassrumsklimatet. Utvecklingsarbetet har bidragit till ett lugnare klassrumsklimat, ökad trygghet, trivsel och arbetsro som även lett till förbättrade skolresultat.

Vidare har arbetet med inkluderande lärmiljöer inom kommunerna lett till att eleverna blivit mer delaktiga och fått ett ökat inflytande över sin egen studiesituation. Eleverna uppmuntras att reflektera över sitt lärande och det stöd de behöver, vad de tycker fungerar bra samt vad de önskar skulle förändras för att öka deras förutsättningar att lyckas bättre i sin skolgång.

SAMVERKAN LEDER TILL GODA RESULTAT

Skolans personal behöver samverka för att öka förmågan att hantera utmanande situationer så att läraren inte lämnas ensam med hela ansvaret. Det finns många bra exempel på samverkan som leder till att elever får sin utbildning med stöd i en skola i närområdet.

Anna

Anna har en hörselskada sedan födseln och kommunicerar med tecken. Hon har varit placerad på en förskola nära hemmet med hörande barn sedan hon var två år, vilket har fungerat bra. Inför skolstart önskar Anna och hennes vårdnadshavare att hon ska gå på den närliggande skolan tillsammans med sina kamrater. Kommunen anställer en pedagog med teckenkompetens till den klass där Anna ska börja. Hon går nu i årskurs fyra, trivs bra och känner att hon lyckas i skolan. Hennes klasskamrater och lärare har lärt sig teckenspråk och hon har kompisar i närområdet. Läraren beskriver att det har gynnat hela klassen att ha tillgång till två pedagoger i klassrummet och Anna klarar kunskapskraven i alla ämnen.

Nils

I en skola i en klass med trettio elever går Nils. Han är elva år och har en diagnos inom autismspektrumtillstånd. På skolan är undervisningen organiserad utifrån ett tvåläraresystem, vilket innebär att det är två lärare på lektionerna som kan se och stötta eleverna. I samråd med vårdnadshavare och Nils har lärarna skapat rutiner som gör att lärmiljöerna bättre kan möta hans behov. Han vill komma in i klassrummet en stund innan lektionen börjar. Varje dag när Nils kommer till skolan står det på tavlan vilka uppgifter eleverna kan börja med, till exempel läsa eller lyssna på en bok. För varje lektion finns en tydlig struktur och det står vilka moment som ska genomföras. När det är idrottslektioner vill han byta om före klasskamraterna och han får därför gå tidigare än de andra till idrotten. Även till matsalen får Nils gå tidigare för att i lugn och ro ta sin mat och sätta sig innan de andra kommer. I flera ämnen har lärarna anpassat uppgifterna för att skapa en tydligare struktur och möta hans behov. Nils trivs i skolan och klarar kunskapskraven.

Jens Rosenqvist

Utgå från att alla elever ska lyckas

Det är inte eleven som är problemet. Det är skolan som ska ta ansvar och äger eventuella problem. Vi ska utgå ifrån att alla elever ska lyckas. Så resonerar Jens Rosenqvist, rektor på Tokarpsskolan i Linköpings kommun, som har arbetat i tre år med inkluderande lärmiljöer inom ramen för Ifous FoU-program.

Vad är inkluderande lärmiljöer för dig?

– Att skapa en skola där alla är välkomna och alla ska kunna få ett meningsfullt lärande. Det är stödet runt eleven som är det intressanta, inte genom speciella grupper utan genom att skapa individuella icke-permanenta lösningar. Arbetssättet kräver växling av perspektiv – från elevorientering till att fokusera på verksamhetens profession.

Inkluderande lärmiljöer handlar inte bara om att elever i svårighet ska undervisas med övriga elever. Det handlar om ett livslångt perspektiv där man skapar möten för alla människors olikheter. Man ska lära av varandra. Jag tror inte alls på att man ska lära enbart från andra med samma kunskapsnivå – jag tror att man kan komplettera varandra med olika infallsvinklar.

Hur skapar man en inkluderande miljö för alla?

– Lärare behöver ha övertygelse och tro på ett inkluderande arbetsätt. Vi ska tänka att vi kan göra skillnad för alla elever – inte bara nästan alla. Inställningen måste finnas att alla elever vill lyckas och bli positivt bemötta.

>>>

Tokarpsskolan arbetar utifrån fem faktorer: relationsskapande, delaktighet, ledarskapet i klassrummet, variation i undervisningen och ett aktivt kollegialt lärande. Organisationen behöver anpassas till ett tvålärarsystem som gemensamt ansvarar för undervisningen.

Kräver inte två lärare i klassrummen mer resurser?

– Att ha ett tvålärarsystem innebär inte mer resurser, utan handlar om att använda resurser på ett annat sätt. Det är min roll som rektor att välja och välja bort – att helt enkelt omfördela existerande resurser. Det inkluderande arbetssättet har sänkt arbetsbelastningen och innebär att lärare kan påverka jobbet i större utsträckning.

Vad innebär kollegialt lärande egentligen?

– Det är viktigt med det kollegiala lärandet för att till exempel lära av varandra kring hur det kommer sig att en elev fungerar på en lektion men inte på en annan.

Har du märkt förändring på skolan sedan ni började arbeta med inkluderande lärmiljöer?

– Ja, på förhållningssättet. Vi lyckas inte alltid till hundra procent, men vi når definitivt längre kunskapsmässigt och socialt.

Vad händer om vi inte lyckas skapa inkluderande lärmiljöer för alla elever?

– Det innebär att vi tenderar att dela upp människor i de som har lyckats och de som inte har lyckats. Det skapar längre fram i livet ett utanförskap, en rädsla för det avvikande.

Vad behöver en rektor som vill skapa inkluderande lärmiljöer göra?

– Ha en övertygelse om att inkluderande lärmiljöer fungerar och skapa en realistisk struktur för hur man kan utföra ett inkluderande arbetssätt. Det kräver tid och tålamod. Man måste tåla att bli ifrågasatt, hålla riktningen och ha mod när man utmanas av omgivningen.

Vad har elevhälsan för roll i arbetet med inkludering?

– Elevhälsan bidrar med ett specialpedagogiskt, psykologiskt, psykosocialt och medicinskt perspektiv samt stöttar lärarnas vardag. Tanken är att de ska fungera som ett bollplank till lärarna. Vi har mycket kvar

>>>

att göra för att utveckla det arbetet, men elevhälsans roll har i alla fall blivit tydligare.

Vilka förutsättningar behöver skolans personal för att skapa inkluderande lärmiljöer?

– Personalen måste först och främst vilja jobba inkluderande, de behöver sedan börja samtala och utbyta erfarenheter för att därefter se till att fylla på med kompetens inom området. Alla beslut måste vara utifrån elevers lärande. Allt som går på rutin måste kunna ifrågasättas. Varför har vi just den här friluftsdagen? För att vi alltid har den eller bidrar den till elevers lärande?

"Nya arbetssätt och tankar tar tid att vänja sig vid, att komma ihåg, att utveckla. Ta små steg i taget. Börja med enkla saker och fortsätt diskussioner med kollegor om hur ni kan gå vidare. Dela med er av erfarenheter och kunskaper ni redan har. Men framförallt är tid viktigt!" Lärare.

"De rektorer som lyckats bäst med att skapa inkluderande lärmiljöer på sina skolor har bestämt sig för att se alla elever, driva och orka hålla kvar i samma riktning. Lyssnat av den pedagogiska dialogen mellan lärare för att både stötta och utmana lärare att våga tänka och göra annorlunda." Förvaltningschef.

Framgångsfaktorer

I det här kapitlet redogörs för ett antal framgångsfaktorer som kan bidra till utvecklingen av inkluderande lärmiljöer i skolan. Dessa bygger på en samlad bild från kommuner som deltagit i FoU-programmet, intervjuer och tidigare forskning. Flera av framgångsfaktorerna handlar om attityder och förhållningssätt samt att skapa bra förutsättningar för alla inblandade. Vägen framåt är inte enkel och rak utan kräver ett ständigt utvecklingsarbete.

Elevsyn

En elevsyn som präglas av höga förväntningar och en tro på att alla elever kan och vill lyckas har betydelse för utvecklingen av inkluderande lärmiljöer. Kunskapsutvecklingen diskuteras regelbundet utifrån hur skolan ska ge varje elev de bästa förutsättningarna att utvecklas så långt som möjligt.

Eleven upplever skolan som meningsfull, begriplig och hanterbar. Lärmiljön präglas av struktur, tydlighet, trygghet och glädje. Varje elev blir sedd, lyssnad till och är delaktig i sitt eget lärande. Elevgruppen är en resurs i lärandet och eleverna lär av varandra. Olikhet ses som en tillgång.

Skolans organisation och det pedagogiska arbetet utgår från att elever är olika samt att alla svårigheter uppstår i ett sammanhang.

Goda relationer

Goda relationer bidrar till att skolans personal ser det unika i varje elev. Det finns en medvetenhet om att det är en aktiv handling att skapa en god relation och att detta är en naturlig del i yrkesutövandet. Med respektfull nyfikenhet och ett salutogent förhållningssätt fokuserar personalen på det som fungerar och lär av varandra i hur de kan möta elevers olikheter.

Relationer är grundläggande för att skapa inkluderande lärmiljöer i skolan. Det innebär samtliga relationer mellan elever, skolpersonal och hemmet. Goda relationer handlar om bemötande och kommunikation samt ytterst om skolans värdegrund som bidrar till att alla elever känner trygghet, tillhörighet och motivation att lära.

Varierande lärmiljöer

Varierande och flexibla lärmiljöer i skolan ger varje elev förutsättningar att utvecklas så långt som möjligt. Eleven får de utmaningar och det stöd hen behöver. Skolans lärmiljöer formas utifrån elevernas styrkor och behov samt bygger på elevernas delaktighet.

Skolan är organiserad utifrån att elever är olika och undervisningen vilar på såväl forskning som beprövad erfarenhet. Inkluderande lärmiljöer kan se olika ut och variera utifrån elevgruppens sammansättning och behov. Skolan utvecklar undervisningen och miljöerna ur ett relationellt perspektiv.

Tillit

Tillit i alla relationer är centralt i arbetet med att utveckla inkluderande lärmiljöer. Det är viktigt att politikerna har tillit till förvaltningen och skolornas förmåga att utveckla goda lärmiljöer för alla elever. En ömsesidig tillit mellan förvaltning, rektorer och skolans personal samt en vilja att ständigt förbättra verksamhetens kvalitet är goda förutsättningar för förändring. Skolledningen har förtroende för personalens förmåga, lärarna och elevhälsan utgår från att de tillsammans kan skapa inkluderande lärmiljöer. Deras utgångspunkt är att alla elever kan och vill lyckas. Eleverna känner sig sedda och lyssnade till samt har en tilltro till sin egen förmåga att lära. Vårdnadshavarna litar på att skolan ger barnet möjlighet att utveckla sin fulla potential.

Ledarskap

Skolans ledarskap är avgörande i arbetet med att utveckla inkluderande lärmiljöer. Förvaltning, skolledare och skolans personal har en gemensam bild av vad inkluderande lärmiljöer är samt kunskap om vad som leder till förändring.

Politikernas mål och fördelning av resurser samt förvaltningens dialog med och stöd till rektorerna är betydelsefullt. Rektor skapar engagemang och förutsättningar för lärarna att möta en heterogen elevgrupp. Lärarnas ledarskap i undervisningen och samarbetet med elevhälsan är viktigt för att utveckling ska ske i skolans lärmiljöer.

Kunskaper

Att ta del av aktuell forskning och beprövad erfarenhet, relevant litteratur, föreläsningar samt delta i erfarenhetsutbyte bidrar till att öka personalens kunskaper. Regelbunden kunskapspåfyllnad är viktig för att utveckla undervisningen så att skolan kan ge alla elever goda förutsättningar att lyckas. Lärande sker på samtliga nivåer i styrkedjan.

Kollegialt lärande

Det kollegiala lärandet är centralt för att utveckla skolans lärmiljöer. Samtal och erfarenhetsutbyte med anknytning till forskning är värdefullt i utvecklingsarbetet.

Lärande sker genom pedagogiska diskussioner mellan lärare, men också tvärprofessionella samtal mellan lärare, elevhälsans yrkesgrupper, rektorer och övrig personal. Arbetslaget, nätverk för lärare i kommunen samt kommunens rektorsgrupp är arenor för lärande och utveckling. Förstelärare eller specialpedagoger med ett särskilt ansvar för arbetet med inkluderande lärmiljöer kan understödja det kollegiala lärandet.

Samsyn

Det finns ett gemensamt förhållningssätt, en samsyn om att skolan ska vara tillgänglig för alla elever, något som är grundläggande för att skapa inkluderande lärmiljöer. Genom diskussioner utifrån kunskaper och erfarenheter på skolan, i rektorsgruppen och tillsammans med kommunens förvaltning skapas en samsyn. Det gemensamma förhållningssättet utvecklas på såväl förvaltningsnivå som skolnivå.

Samarbete

Att skapa inkluderande lärmiljöer är något som sker i samarbete. Ingen lärare lämnas ensam med ansvaret. Lärarna samarbetar med varandra och elevhälsans yrkesgrupper som bidrar med ett tvärprofessionellt perspektiv. Skolledningen är ett stöd som skapar förutsättningar för samarbetet på skolan och inom kommunen. Samarbetet bidrar till en känsla av delaktighet, vilket leder till ökat engagemang hos personalen.

Skolorna i kommunen samarbetar för att utveckla inkluderande lärmiljöer. Rektorerna diskuterar och delar med sig av erfarenheter, vilket bidrar till ökade kunskaper och ett gemensamt lärande. Även samarbete mellan kommuner kan leda till värdefullt erfarenhetsutbyte på såväl skol- som förvaltningsnivå.

Tid

Det behövs reella förutsättningar i form av tid för att öka kunskaper, skapa samsyn och finna arbetsformer för att utveckla inkluderande lärmiljöer. Tålamod och ett långsiktigt perspektiv är viktigt i utvecklingsarbetet. Förändringsarbetet sker stegvis med utgångspunkt i ökad kunskap och förståelse. Det finns tid avsatt för regelbunden uppföljning och utvärdering. Målet är att utvecklingsarbetet ska leda till förändrade arbetssätt i vardagen som bättre stödjer elevernas kunskapsutveckling.

Johanna Benfatto

Skolan ska anpassa sig till eleven

Falkbergsskolan i Botkyrka kommun har arbetat med att utveckla inkluderande lärmiljöer de senaste åren. Och redan märks en tydlig skillnad i lärarnas förhållningssätt.

Johanna Benfatto är specialpedagog och förstelärare med fokusområde inkludering på Falkbergsskolan. Hon är drivande i högstadieskolans arbete med att utveckla inkluderande lärmiljöer och ser arbetssättet som en självklarhet.

– Skolan ska fostra demokratiska medborgare. Hur ska man lyckas med det om man signalerar att olikheter inte hör hemma i samma klassrum? Vi ska lära våra elever att acceptera olikheter på samma sätt som vi ska acceptera olikheter i samhället.

Vad betyder inkluderande lärmiljöer för dig?

– Tidigare har skolan arbetat med integrering – men det handlade ju egentligen om hur man får eleven att anpassa sig efter en verksamhet. Inkludering innebär tvärtom att skolan ska anpassa sig till eleven. En inkluderande lärmiljö innebär att alla elever ska känna tillhörighet till skolan.

Nu kommer specialpedagogen till klassen och eleven särskiljs inte till ett speciellt rum. Det finns så klart fall där en elev kanske inte kan vara i klassen hela tiden, men det är grundtanken som är viktig.

>>>

Hur jobbar ni på lärarnivå rent konkret med inkluderande lärmiljöer?

– Förstelärarna och ledningen har avsatt ett möte i veckan för att arbeta med att utveckla inkluderande lärmiljöer. I själva undervisningssituationen kan det handla om hur man disponerar klassrummet, att identifiera vilka behov som finns och tillgodose dem i klassrummet. Vi har haft ett stort fokus på uppstarten av lektionen. Det ska finnas en tydlig struktur, som ska kunna förstås och följas även för någon som kommer in senare till lektionen. Inte minst handlar det också om ett kollegialt lärande.

Hur anpassar man lektionen utifrån olika behov?

– Det ska finnas anpassade uppgifter utifrån olika kunskapsnivåer och sätt att ta till sig. Det kan handla om att någon behöver höra informationen flera gånger genom att få lyssna själv på en instruktionsfilm på Youtube till att kunna gå igenom ämnet med en specialpedagog i en mindre grupp. Det kan handla om att använda talsyntes, stavningsprogram eller andra hjälpmedel på datorn.

Vilka förutsättningar behöver skolans personal för att skapa inkluderande lärmiljöer?

– Ledningen måste vara med och driva på utvecklingen och ge tid för personalen att arbeta med det nya arbetssättet. Tid är hela nyckeln för att det ska fungera. Det betyder inte att vi jobbar mer än tidigare eller har fått mer resurser – det handlar helt enkelt om att omstrukturera.

Varför jobbar inte alla som ni?

– Om alla skolor i hela landet skulle bli 100 procent inkluderande skulle hela skolsystemet och lärarutbildningens inriktning och pedagogik behöva omdanas.

Hur togs arbetssättet mot på din arbetsplats?

– Alla tog inte emot pedagogiken med öppna armar från början. Vissa tänkte att det är ännu en pedagogisk strömning som blåser över och för andra kändes det kanske som ett kritiserande av att ens pedagogiska sätt inte skulle ha varit tillräckligt. Det första vi gjorde var att identifiera vad man redan gör som är att arbeta inkluderande. Då upptäckte alla att de ju faktiskt redan gjorde mycket som var just inkluderande och fick en boost att fortsätta.

>>>

FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR ATT ARBETA INKLUDERANDE

- Stödteam runt en lärare - Det bör oftast vara två vuxna vid ett lektionstillfälle.
 - Fortbildning - Lärarna behöver fortbildning i hur man bemöter olika svårigheter som elever kan befinna sig i. Verktyglådan måste fyllas på successivt med kunskap.
 - Stark ledning - Det krävs en ledning som tror på tanken och förmedlar att det inte är förhandlingsbart att arbeta på något annat sätt.
 - Förstelärare - Det krävs förstelärare som får tid att avsätta till att utveckla området.
-

"Skolledningen har stöttat mig genom att tro på inkludering och att vara öppna, flexibla, utvärdera och prova nya arbetsätt." Lärare.

"Samarbete mellan kollegor i arbetslaget är viktigt liksom hur vi bemöter varandra, både pedagoger och elever. Vi tänker på hur vi kan underlätta för en elev i behov av stöd istället för att se eleven som ett problem som vi vill ha bort." Lärare.

"Vi lärare samarbetar genom att dela med oss av våra erfarenheter, går på lektionsbesök hos varandra, diskuterar på arbetsplatsträffar hur vi arbetar och hur vi vill arbeta inkluderande." Lärare.

Frågor till stöd för utveckling

Hela styrkedjan behöver vara involverad i kommunens arbete med att utveckla inkluderande lärmiljöer. Nedan följer ett antal frågor som ansvariga politiker, förvaltning, rektorer, elevhälso-team och lärare kan använda för att ta ansvar för och främja utvecklingsarbetet.

Politiker

Alla elever har rätt att få det stöd och de utmaningar de behöver oavsett vilken skola de väljer i kommunen. Att utveckla inkluderande lärmiljöer bidrar till att öka likvärdigheten. Kommunen kan ha fastställda politiska mål om att förvaltningen ska verka för att alla skolor utvecklar inkluderande lärmiljöer. Politikerna kan följa utvecklingsarbetet genom kontinuerlig information då nämnden sammanträder.

- › Har nämnden beslutat om mål för kommunens arbete med att utveckla inkluderande lärmiljöer?
- › Vilka faktorer ska styra budgetfördelningen till skolorna för att säkerställa en likvärdig utbildning?
- › Hur vet vi att alla skolor i kommunen ger eleverna förutsättningar att lyckas nå så långt som möjligt?
- › Hur vet vi att alla elever får det stöd och de utmaningar de behöver oavsett vilken skola de väljer?

- › Hur bidrar vårt systematiska kvalitetsarbete till utvecklingen?
- › Hur utvärderar vi resultatet i förhållande till våra mål?

Förvaltning

Förvaltningen kan genom politiska mål få i uppdrag att verka för att skolorna utvecklar inkluderande lärmiljöer. Kommunen kan ta fram gemensamma rutiner för bedömning och dokumentation samt se till att alla skolor får tillgång till digitala hjälpmedel.

Lärande mellan skolor är ett framgångsrikt arbetssätt som kan organiseras och underlättas. Förvaltningens dialog med rektorerna är viktig för att ge stöd och bidra till skolornas utvecklingsarbete.

Förvaltningen bidrar till att skapa förutsättningar för rektorer, lärare och elevhälsans yrkesgrupper att mötas i nätverk för gemensamt lärande och kompetensutveckling inom kommunen. Förvaltningen kan också samarbeta med andra kommuner som kritiska vänner i utvecklingsarbetet.

- › Har nämnden beslutat om mål för kommunens arbete med att utveckla inkluderande lärmiljöer?
- › Samarbetar vi med andra kommuner eller lärosäten som stöd i vårt skolutvecklingsarbete?
- › Hur skapar vi engagemang och samsyn för arbetet med inkluderande lärmiljöer i kommunen?
- › Hur vet vi att alla skolor i kommunen ger eleverna förutsättningar att lyckas nå så långt som möjligt?
- › Hur vet vi att skolornas personal har förutsättningar att skapa inkluderande lärmiljöer?
- › Hur vet vi att alla elever får det stöd och de utmaningar de behöver oavsett vilken skola de väljer?
- › Hur skapar vi förutsättningar för lärande mellan skolor som bidrar till att det utvecklas inkluderande lärmiljöer?
- › Hur stödjer vi rektorerna i deras pedagogiska ledarskap för att utveckla inkluderande lärmiljöer?
- › Hur bidrar vårt systematiska kvalitetsarbete med dokumentation, analys, uppföljning och åtgärder till utvecklingen?
- › Hur följer vi upp och utvärderar skolornas arbete med inkluderande lärmiljöer?

Rektor

Rektor har en central roll i skolans arbete med att utveckla skolans lärmiljöer genom att organisera för kollegialt lärande och samarbete. Skolledningen skapar förutsättningar för samarbete mellan lärarna och elevhälsans yrkesgrupper, vilket kan vara avgörande för att alla elever ska få det stöd och utmaningar de behöver.

Rektor behöver leda och aktivt delta i utvecklingsarbetet för att skapa engagemang i personalgruppen och tro på skolans förmåga att utveckla inkluderande lärmiljöer.

Att bidra till att öka kunskaperna, utveckla ett gemensamt förhållningssätt, skapa arbetsformer för att möta elevers olikheter samt ansvara för uppföljning och utvärdering är viktiga uppgifter för skolledningen.

- Hur skapar vi engagemang och samsyn för arbetet med inkluderande lärmiljöer på skolan?
- Hur vet vi att alla elever på vår skola får det stöd och de utmaningar de behöver?
- Hur bidrar vårt systematiska kvalitetsarbete med dokumentation, analys, uppföljning och åtgärder till utvecklingen?
- Hur ser våra processer och arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd ut på skolan?
- Hur ser vi till att elevernas perspektiv präglar verksamheten?
- Hur stödjer vi lärarna, elevhälsan och övrig personal i arbetet med att utveckla inkluderande lärmiljöer?
- Hur säkerställer vi att lärarna har tillgång till elevhälsans kompetenser?
- Hur skapar vi förutsättningar för kollegialt lärande som bidrar till att utveckla skolans lärmiljöer?
- Hur följer vi upp och utvärderar arbetet med att skapa inkluderande lärmiljöer inom ramen för det systematiska kvalitetsarbetet?
- Hur synliggör vi våra framsteg och framgångsfaktorer i utvecklingsarbetet?

”Nämnden har fattat beslut om att alla skolor ska ha ett inkluderande förhållningssätt och skapa inkluderande lärmiljöer för alla barn.”

Utvecklingsledare.

”Förvaltningen har gett mig i egenskap av skolledare sitt stöd och öppnat upp för dialog mellan olika skolor och skolledare.”

Rektor.

Elevehälsoteam

Elevehälsans yrkesgrupper bidrar med sina kompetenser för att ge ett tvärprofessionellt perspektiv på hur lärmiljöerna på bästa sätt kan möta elevernas behov. Samarbetet med lärarna och stödet till rektor är centralt för att utveckla inkluderande lärmiljöer på skolan.

- › Hur skapar vi engagemang och samsyn i arbetet med inkluderande lärmiljöer på skolan?
- › Hur tar vi del av elevernas perspektiv i elevehälsarbetet?
- › Hur samarbetar vi med lärarna och övrig personal på skolan i arbetet med att skapa inkluderande lärmiljöer?
- › Hur sker vårt kollegiala lärande inom respektive yrkesgrupp, elevehälsoteamet och tillsammans med lärarna?
- › Hur arbetar elevehälsoteamet hälsofrämjande och förebyggande?
- › Hur arbetar elevehälsan för att stödja och vara tillgängliga för lärarna?
- › Hur bidrar elevehälsan i skolans arbete med att utveckla inkluderande lärmiljöer?

Lärare

Det kollegiala lärandet och samarbetet är centralt för att utveckla lärmiljöer som kan möta alla elever. Arbetslag och ämnesgrupper kan utgöra viktiga bollplank för att utveckla undervisningen. Tillgång till och samarbete med elevehälsans yrkesgrupper är viktigt.

- › Hur skapar vi engagemang och samsyn i arbetslaget för arbetet med att skapa inkluderande lärmiljöer?
- › Hur samarbetar vi på skolan för att utveckla undervisningen så att den kan möta elevernas olika behov?
- › Hur sker vårt kollegiala lärande på skolan?
- › Hur tar vi del av elevernas perspektiv i utvecklingen av undervisningen och skolans miljöer?
- › Hur samarbetar vi med elevehälsans yrkesgrupper?
- › Hur arbetar vi för att skapa en anpassad, varierad och flexibel undervisning som möter elevers olika behov?
- › Hur ser våra processer och arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd ut på skolan?
- › Hur samarbetar vi med vårdnadshavare för att skapa goda lärmiljöer för alla elever?

Lisbeth Ohlsson

Från fastlåsta till flexibla lösningar

Elever klarar förändringar bättre, lärare upplever mer glädje och sjuk-skrivningar minskar i flera skolor. Det är några av de positiva effekter som Lisbeth Ohlsson, legitimerad psykolog och universitetslektor, kunnat se. Hon och hennes kollegor på Malmö högskola har under tre år intervjut skolteam inom Ifous FoU-program Inkluderande lärmiljöer.

Vad upplevde du för förändringar på de skolor som började arbeta med inkluderande lärmiljöer?

– Vi kunde se flera perspektivskiften. Skolteamen kunde berätta att det fanns vårdnadshavare som var oroliga för att deras barn inte skulle få tillräckligt med stöd eller de extra utmaningar och den stimulans de behövde. Såväl vårdnadshavare som personal var oroliga för att det inkluderande arbetssättet infördes för att spara pengar. Efter de år vi följde programmet framkom att oron lagt sig då det istället visade sig handla om satsningar i kommunerna och att tänka nytt.

När inkluderande arbetssätt infördes byttes fokus från fastlåsta till flexibla lösningar som anpassas till eleverna. De blev involverade och fick vara med och bedöma om de hade behov av mer stöd eller inte. Gruppindelningar gjordes med tanken att behålla elevers delaktighet i gemenskapen i klassen. Skolor gick från att se skolsvårigheter som en enskild lärares problem till en kollegial professionalism där personalen tillsammans har ett gemensamt ansvar.

>>>

Vilka förutsättningar behöver en skola för att lyckas?

– Det behövs en rektor som ”står ut och står kvar” som flera skolteam uttryckte det och som ser till att det finns ett kollegialt lärande. Läraren ska aldrig behöva stå där ensam med problemet. Rektorn ser till att resurserna fördelas så att det finns tid, utrymme och legitimitet för skolteamen att arbeta tillsammans med sina kollegor. På flera av de skolor som ingått i programmet jobbar lärare två och två och besöker varandras lektioner. Förutsättningar måste finnas i form av tid, fortbildning, tillit, glädje och lust, utvärdering och analys men också forskningsanknytning.

Vad är en inkluderande lärmiljö?

– Att alla elever känner att de ingår i klassen. Det betyder inte att alla behöver vara i samma rum hela tiden men det krävs analys och flexibilitet. Det handlar om att vara kreativ i sin undervisning och anpassa material och metoder – inte per automatik dela in elevers förmågor i bättre eller sämre utan att se att vi alla har en variation av styrkor och svagheter inom oss. För att skapa ett hållbart samhälle behöver barn och elever förstå olika perspektiv för att som vuxen kunna möta olikheter på ett konstruktivt sätt.

Vad tror du är orsakerna till att inte alla skolor jobbar inkluderande?

– Föreställningen om elevers begåvning, begränsningar och brister kan vara en orsak. Tankesättet har en lång historik – det har funnits tider i skolans historia då de som var i behov av stöd sågs som en barlast för undervisningen och ett hinder för övriga elever. Men erfarenheter både från vår följeforskning och från andra studier visar också att själva ordet inkludering kan väcka osäkerhet och rädsla hos personal i skolan, något som måste tas på allvar och bli tillåtet att få samtala om. Å andra sidan – som en medlem i ett skolteam uttryckte det: ”Mycket av det som är inkluderande gör vi redan” och en annan uttryckte att ”Nu lägger jag ett filter över det jag gör och frågar mig: ”Är det här inkluderande?”

Vad händer om vi inte lyckas skapa inkluderande lärmiljöer för alla elever?

– Vi kan gå miste om dolda resurser när vi särskiljer. Det händer något med den egna självbilden när man särbehandlas på ett negativt sätt – man kan sluta anstränga sig eller känna att man inte duger.

>>>

Vad behöver en kommun göra som vill skapa inkluderande lärmiljöer?

– Satsa på alla nivåer: från att involvera förvaltningsnivå till att även ta med elever och vårdnadshavare. Skolledningen måste få stöd av förvaltningsnivån för att ha mandat och tid att arbeta med frågan. Det är även viktigt med kreativitet – att skapa innovativa sätt för elever att ta till sig kunskap. Det skolteamen framhöll var att det behövdes ledning på både förvaltnings- och skollärdarnivå med ett stort och medvetet engagemang, en övergripande idé och strategi i kommunen; förvaltningschefer som är med på tåget och jobbar tillsammans med politikerna.

Vilka framgångsfaktorer ser du hos skolor som lyckats?

– De skolteam som lyckats har stöd från rektor i att jobba som ett team. Det har funnits en kontinuitet och de har hållit i arbetet. Det måste finnas möjlighet för lärare att samarbeta. Det handlar också om att ständigt följa upp hur utvecklingsarbetet fortgår utifrån centrala värderingar i inkluderingsbegreppet.

Referenser

- Agélii Genlott, A., Grönlund, Å. (2016) *Closing the gaps – Improving literacy and mathematics by icthenhanced collaboration.*
- Ahlberg, A. (2013) *Specialpedagogik i ideologi, teori och praktik – Att bygga broar.*
- Antonovsky, A. (2015) *Hälsans mysterium.*
- Chipumbu Havelius, A. (2016) *Lågaffektivt bemötande.*
- Euopean Agency for Development in Special Needs Education (2013) *Informations- och kommunikationsteknik som främjar inkludering – Utveckling och möjligheter för de europeiska länderna.*
- FN:s konvention om barnets rättigheter.
- Greene, R. (2016) *Vilse i skolan.*
- Gibbons, P. (2010) *Lyft språket, lyft tänkandet.*
- Gibbons, P. (2006) *Stärk språket, stärk lärandet.*
- Hattie, J. (2014) *Synligt lärande.*
- Hejlskov Elvén, B. (2016) *Beteendeproblem i skolan.*
- Hjörne, E., Säljö, R. (2013) *Att platsa i en skola för alla: Elevhälsa och förhandling om normalitet i den svenska skolan.*
- Ifous (2015) *Att forma skolan efter eleverna. Vägar till inkluderande lärmiljöer i tolv svenska kommuner.* 2015:1 Styrgruppens rapport.
- Ifous (2015) *Från idé till praxis. Vägar till inkluderande lärmiljöer i tolv svenska kommuner.* 2015:2 Forskarnas rapport.
- Klingberg, T. (2016) *Hjärna, gener och jävlar anamma.*
- Klingberg, T. (2011) *Den lärande hjärnan.*
- Letmark, P. (2017) *Att inte ge upp är en konst,* Dagens Nyheter 2017-03-09.
- Lilja, A. (2013) *Förtroendefulla relationer mellan lärare och elev,* avhandling Göteborgs universitet.
- Lindqvist, P. (2015) *Ödmjuk orubblighet.* Nordisk Tidskrift för Allmän Didaktik vol. 1, NO, 1 okt. 2015.
- Kungliga Vetenskapsakademien (2010) *School, Learning and Metal Health – A systematic Review.*

- Nilholm, C., Göransson, K. (2013) *Inkluderande undervisning – vad kan man lära av forskningen?* Specialpedagogiska skolmyndigheten FoU skriftserie nr 3.
- Nilholm, C. (2006) *Inkludering av elever ”i behov av särskilt stöd” – Vad betyder det och vad vet vi?* Forskning i fokus nr 28. Myndigheten för skolutveckling.
- Nilsson Folke, J. (2017) *Lived transitions: experiences of learning and inclusion among newly arrived students*, avhandling Stockholms universitet.
- Partanen, P., Jansson, B., Lisspers, J., Sundin, Ö. (2015) *Metacognitive Strategy Training Adds to the Effects of Working Memory Training in Children with Special Educational Needs*. International Journal of Psychological Studies.
- Persson, B., Persson, E. (2016) *Inkludering och socialt kapital Skolan och ungdomars välbefinnande*.
- Persson, B., Persson, E. (2012) *Inkludering och måluppfyllelse – Att nå framgång med alla elever*.
- Rosenthal, R., Jacobson, L. (1968) *Pygmalion in the Classroom*, Harvard University.
- SKOLFS 2014:40 *Skolverkets allmänna råd om arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram*.
- Skolinspektionen (2010) *Rätten till kunskap En granskning av hur skolan kan lyfta alla elever*. Kvalitetsgranskning 2010:14.
- Skollagen (2010:800).
- Skolverket (2012) *Greppa språket! Ämnesdidaktiska perspektiv på flerspråkighet*.
- Skolverket (2009) *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer*.
- Specialpedagogiska skolmyndigheten. (2015) *Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning*.
- Sveriges Kommuner och Landsting (2016) *Bättre skolresultat med flippat lärande*.
- Svenska Unescorådet (2006) *Salamandeklarationen*.
- William, D., Leahy, S. (2015) *Handbok i formativ bedömning: strategier och praktiska tekniker*.

Webbadresser

<http://www.skf.se/skolaforskola/digitaliseringskola/fokusomradenskol-utveckling/skrivasigtilllarande>

<http://www.uppdragpsykiskhalsa.se/barn-unga/skola-och-psykisk-halsa/digilys>

Kunskaper och metoder som kan bidra till inkluderande lärmiljöer

Det är en utmaning att möta en heterogen elevgrupp. Kunskap om aktuell, relevant forskning och beprövad erfarenhet är viktig för att skolan ska lyckas med uppdraget att ge alla elever goda förutsättningar att lära och utvecklas. Det handlar om såväl kunskaper om hur elever lär som hur skolan kan skapa förutsättningar för elevernas lärande med hjälp av olika metoder. Bemötande, organisation och arbetssätt är viktiga komponenter. Nedan följer några exempel på metoder och kunskaper som härrör från forskning och beprövad erfarenhet. Kommunerna som deltagit i FoU-programmet framhåller en del av dessa.

Lågaffektivt bemötande

Lågaffektivt bemötande är ett förhållningssätt som syftar till att minska stress och problemskapande beteende genom ett tryggt, lugnt och positivt bemötande. Det utgår från att människor med problemskapande beteende ofta har svårigheter att reglera sina känslouttryck. Psykolog Bo Hejlskov Elvén är en av de främsta förespråkarna i Sverige.³⁶ Han beskriver hur skolpersonal kan tänka och agera i mötet med elever i utmanande situationer.³⁷

Det flippade klassrummet

Att läraren ”flippar klassrummet” innebär att genomgångar flyttas från lektionstid så att eleven kan ta del av innehållet i förväg. Det kan ske med hjälp av film, podcasts eller annat material som läraren producerat. Tiden i klassrummet kan då användas till mer interaktiva övningar där läraren leder, stöttar och följer upp elevernas förståelse av ämnet. Detta arbetssätt har många fördelar. Eleverna förbereder sig inför undervisningen i klassrummet, de kan repetera och ta del av materialet i den utsträckning de behöver.³⁸ Elever med

Not. 36. Chipumbu Havelius, A. (2016) Lågaffektivt bemötande.

Not. 37. Hejlskov Elvén, B. (2016) Beteendeproblem i skolan.

Not. 38. SKL (2016) Bättre skolresultat med flippat lärande.

andra modersmål än svenska kan ta del av informationen tillsammans med någon som kan förklara på modersmålet eller svenska.

DigiLys

Arbetsmodellen DigiLys utvecklades i Helsingborgs stad och bygger på forskning samt beprövad erfarenhet. Modellen syftar till att utveckla lärmiljön genom ett kontinuerligt och systematiskt kvalitetsarbete där analysmöten med kollegialt lärande utgör en viktig del. Ett digitalt verktyg har skapats för att stödja arbetet. Utvärdering visar att DigiLys ger förutsättningar för utvecklad lärmiljö och förbättrade skolresultat.³⁹

Att skriva sig till lärande (STL)

Metoden Skriva sig till lärande (STL) bygger på ett språkutvecklande arbetssätt där kontinuerlig social interaktion och samarbete mellan elever och lärare understöds av digital teknik och digitala arenor. Denna kombination av pedagogik och teknik möjliggör för samtliga elever, oavsett eventuella läs- och skrivsvårigheter, att via teknikens kompensatoriska möjligheter delta i skriftliga samarbeten med sina klasskamrater. STL-modellen har utvecklats och prövats i Sollentuna och har visat sig leda till dokumenterat förbättrade elevresultat.^{40 41}

Känsla av sammanhang (KASAM)

Aaron Antonovsky, professor i medicinsk sociologi har formulerat den salutogena modellen som fokuserar på hälsans ursprung.

Antonovsky hävdar att välbefinnande beror på en faktor som han kallar individens känsla av sammanhang (KASAM). Han anser att de tre komponenterna meningsfullhet, hanterbarhet och begriplighet ligger till grund för en känsla av sammanhang. De tre delarna samspelar med varandra. Om individen har en stark känsla av sammanhang innebär det att hen har en god förmåga att hantera utmaningar.⁴²

Nyanlända elevers erfarenheter av lärande och inkludering

Jenny Nilsson Folke skriver i sin avhandling om nyanlända elevers upplevelser av inkludering och exkludering. Hon belyser elevernas bild av övergångar.

Not. 39. <http://www.uppdragpsyiskhalsa.se/barn-unga/skola-och-psyisk-halsa/digily>

Not. 40. Agéli Genlott, A., Grönlund, Å. (2016) Closing the gaps- Improving literacy and mathematics by icthenanced collaboration.

Not. 41. <http://www.skf.se/skolaforskola/digitaliseringskola/fokusomradenskolutveckling/skrivasigtilllarande>

Not. 42. Antonovsky, A. (2015) Hälsans mysterium.

Förberedelseklassen beskrivs som ett inkluderande sammanhang där eleverna känner trygghet och tillhörighet samtidigt förberedelseklassen upplevs som ett exkluderande sammanhang i relation till de ordinarie klasserna. Övergången till ordinarie klass beskrivs som svår. Det som formellt ser ut som en inkluderande lösning kan upplevas exkluderande när den nyanlända eleven inte ges förutsättningar att inkluderas såväl socialt som pedagogiskt. För de nyanlända elever som har gått i ordinarie klass kan det upplevas som att "börja om" när de börjar på gymnasieskolans introduktionsprogram språkintroduktion, som att de gör en resa från inkludering till exkludering.⁴³

Barn gör rätt om de kan

Ross Greene, lektor i psykologi, har skapat en metod kring hur vuxna framgångsrikt kan möta barn med utmanande beteende. Metoden utgår från att barn beter sig så bra de kan och att problematiska beteenden uppstår på grund av brister i kognitiva förmågor som barnet behöver ha för att hantera vardagliga situationer.⁴⁴

Den lärande hjärnan

Torkel Klingberg, professor i neurovetenskap, har under många år undersökt barns hjärnor för att se hur de förändras vid inläring. Han hävdar att barn har en förmåga att påverka sina hjärnor och öka sina studieresultat.

Han ifrågasätter att barn kallas för "svaga" eller "starka" när det istället handlar om att vissa är långsamma och andra är snabba. Detta synsätt, kan påverka barnen och deras syn på inläring i en mer positiv riktning. Han förespråkar att skolan ska se exempelvis matematikförmåga som något förändringsbart.⁴⁵

"Grit"

Angela Duckworth, psykolog och forskare, har myntat begreppet "grit", ett personlighetsdrag som går att mäta. "Grit" är en icke-kognitiv färdighet utan nära koppling till intelligens. Det handlar om en persons förmåga att hålla fast vid långsiktiga mål oavsett framgångar eller motgångar. "Grit" är den motivation som inte skapas av att någonting är lustfyllt, utan förmågan att kämpa.^{46 47}

Not. 43. Nilsson Folke, J. (2017) Lived transitions: experiences of learning and inclusion among newly arrived students, avhandling Stockholms universitet.

Not. 44. Greene, R. (2016) Vilse i skolan.

Not. 45. Klingberg, T. (2011) Den lärande hjärnan.

Not. 46. Klingberg, T. (2016) Hjärna, gener och jävlar anamma.

Not. 47. Letmark, P. (2017) Att inte ge upp är en konst, Dagens Nyheter 2017-03-09.

Den ödmjuka blicken

Per Lindqvist, docent i pedagogik, har forskat om vad som utmärker en skicklig lärare och bedömer att en central kompetens är förmågan att se eleverna. Han beskriver det som att läraren har två olika blickar, den ödmjuka och den orubbliga. Den ödmjuka blicken öppnar upp relationen till eleverna och fungerar som en bekräftelse på att läraren ser och bryr sig om dem. Den orubbliga blicken signalerar vad läraren vill åstadkomma i såväl skolan som i relationen. Skickliga lärare balanserar mellan att fokusera på eleverna och deras behov samt sina mål och ideal i yrkesrollen.⁴⁸

Förväntningar har stor påverkan på inläring (Pygmalioneffekten)

Forskaren Robert Rosenthal gjorde tillsammans med rektor Lenore Jacobson en studie i San Franciscos södra skoldistrikt på 1960-talet. Resultaten av studien visade på den så kallade Pygmalioneffekten. Rosenthal låtsades mäta elevernas IQ med hjälp av ett test. Han valde sedan slumpvis ut ett antal elever ur elevgruppen som han antydde hade presterat väl på det fiktiva testet. Därefter berättade han för skolans lärare att dessa elever hade goda förutsättningar att förbättra sina resultat avsevärt under det kommande året.

Ett år senare hade dessa elever förbättrat sina resultat i högre utsträckning än de övriga eleverna. Lärarna hade via sitt bemötande genom ord, leenden och blickar visat att de förväntade sig mer av dessa elever och på så sätt påverkat dem till att prestera mer.⁴⁹

Förtroendefulla relationer mellan lärare och elev

Annika Lilja, universitetslektor, beskriver i sin avhandling hur förtroendefulla relationer mellan lärare och elever kan se ut och vad de kan innebära för den enskilde eleven. En förtroendefull relation är nödvändig för att skapa möjligheter för eleven att lära sig och tro på sin egen förmåga. Fyra viktiga komponenter för att skapa en förtroendefull relation är att lärarna bryr sig om sina elever, lyssnar på eleverna, sätter gränser och möter elevernas motstånd. När lärare och elever har förtroende för varandra kan mötet ske på det sätt som är bäst för eleven ur ett framtidsperspektiv och inte bara för stunden.⁵⁰

Not. 48. Lindqvist, P. (2015) Ödmjuk orubblighet. Nordisk Tidskrift för Allmän Didaktik vol. 1, NO, 1 okt. 2015.

Not. 49. Rosenthal, R., Jacobson, L. (1968) Pygmalion in the Classroom, Harvard University.

Not. 50. Lilja, A. (2013) Förtroendefulla relationer mellan lärare och elev, avhandling Göteborgs universitet.

Metakognitivt tänkande

Petri Partanen, psykolog och fil.dr. i pedagogisk psykologi har genomfört en studie om metakognitiv träning. Metakognitiv träning innebär att eleven får träna på att reflektera över sitt tänkande och lärande. Elever gynnas av att kombinera arbetsminnesträning och metakognitiv träning. Strategiträning som omfattar metakognitivt tänkande understödjer elevers förmåga att läsa, skriva och räkna.⁵¹

Språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt

Språk- och kunskapsutvecklande arbetssätt fokuserar på språkets roll i alla ämnen och ger eleverna möjlighet att utveckla språket och ämneskunskaperna parallellt. Undervisningen är kommunikativ, varierande och elevcentrerad. Läraren ger eleverna tankemässigt krävande uppgifter och undervisar om olika lärandestrategier. Alla elever får vara språkligt aktiva och möts med höga förväntningar i kombination med anpassad stöttning. Att lärare undervisar språk- och kunskapsutvecklande är nödvändigt för nyanlända elever, men är också till nytta för övriga elever.^{52 53 54}

Not. 51. Partanen, P., Jansson, B., Lisspers, J. och Sundin, Ö. (2015) Metacognitive Strategy Training Adds to the Effects of Working Memory Training in Children with Special Educational Needs. I International Journal of Psychological Studies.

Not. 52. Gibbons, P. (2006) Stärk språket, Stärk lärandet.

Not. 53. Gibbons, P. (2010) Lyft språket, Lyft tänkandet.

Not. 54. Skolverket (2012) Greppa språket! Ämnesdidaktiska perspektiv på flerspråkighet.

Helsingborgs stads förväntansdokument

Vi vill att du lyckas

Ett förväntansdokument för rektor och förskolechef

Vi vill att du lyckas

Du har åtagit dig ett viktigt och ansvarfullt uppdrag som chef och ledare för verksamheter inom Helsingborgs stads skolor.

I det uppdraget ingår alla de uppgifter som delegeras från Barn- och utbildningsnämnden till förskolechef/rektor samt det som regleras i arbetsmiljölagen och övriga regler som gäller för arbetsgivare i kommunal verksamhet

Du kommer att vara ansvarig för en enhet inom Helsingborgs stads skolor, men du är också en del av en större helhet. Därför är det viktigt att såväl du som dina medarbetare har en väl grundad systemförståelse.

Vi vill, inom Helsingborgs stads skolor och tillsammans med dig, skapa en förskola/skola med:

1. Hög målpuffyllelse
 2. Likvärdighet
 3. Högt förtroende
 4. Utmanande och inkluderande lärandemiljöer
- Vi vill att du ska lyckas i ditt uppdrag och är därför tydliga med vad du har tackat ja till.

Vi vill att du skapar värde

Oavsett uppdrag arbetar vi inom skol- och fritidsförvaltningen för att skapa goda resultat för våra barn och elever.

Som ledare inom Helsingborgs stads skolor skapar du möjligheter till barn och elevers utveckling och lärande genom din förmåga att leda, organisera och strukturera verksamheten som förskolechef eller rektor. I uppdraget ligger också att använda de resurser du har på ett effektivt och utvecklande sätt.

Du ger barn, elever och medarbetare förutsättningar att utveckla sina talanger, utforska sin nyfikenhet, samt fördjupa och förbättra sina kunskaper och kompetenser.

Vi vill att du samspelar

För att du ska lyckas i ditt uppdrag, med den komplexitet uppdraget innebär med både ett statligt och ett kommunalt uppdrag, behöver du skapa en stabil organisatorisk struktur. En struktur där dina medarbetare växer och utvecklas tillsammans med dig utifrån uppdraget och de utmaningarna enheten har.

Du och din ledningsgrupp arbetar metodiskt och i samverkan för att förverkliga organisationens mål. Vi menar att framgång bygger på ett långsiktigt arbete, där beslut fattas och bedömningar görs utifrån tillgänglig information, uppföljningar och goda analyser.

Du vågar också be om stöd, dels från dina medarbetare, dels från dina kollegor men också från skol- och fritidsförvaltningen och dess resurser som står till ditt förfogande.

Vi vill att du leder dig själv och andra

Du är en inspirerande ledare som väcker medarbetarens engagemang, skapar nyfikenhet och motivation. Din förmåga att skapa målbilder för dina medarbetare, att bedriva utveckling utifrån vetenskap och väl beprövad erfarenhet är i synnerhet integrerat i ditt ledarskap.

Du råds inte att ta svåra beslut, att driva förändring och ta ditt ansvar som chef. Du inspirerar medarbetare med din handlingsförmåga. Du uppmuntrar till ett organisatoriskt lärande där lärdom tas av framgång och motgångar och har hög tillit till dina medarbetares kompetens.

Du arbetar mot tydligt uppsatta mål, både för barn, elever och för medarbetare. Du förmedlar glädje och stolthet i ditt viktiga uppdrag.

Välkommen till staden för chefer som vill något.

BILAGA 3

Helsingborgs stads observationsmallar

HELSINGBORG

Helsingborgs stads skolor – en inkluderande skola

Skolans främsta uppgift är att förmedla kunskap. Det innebär också att fostra och förmedla demokratiska värden där känslan av att duga, höra till, känna sig värdefull och delaktig är viktiga aspekter. Det är så vi får barnen att växa och aktivt ta del i vårt samhälle. I Helsingborgs stads skolor arbetar vi för inkluderande och utmanande lärmiljöer där barn och elever ska fungera i samma gemenskap. För att nå dit behöver vi hitta utvecklingsområden på en övergripande nivå. Det här är ett stödmaterial till dig som skollärdare att använda för att kartlägga och utveckla arbetet på grupp- och skolnivå.

Särskilt stöd skall ges till elever med behov av specialpedagogiska insatser. Sådant stöd skall i första hand ges inom den klass eller grupp som eleven tillhör.

Grundskoleförordningens femte kapitel, paragraf 5 (SFS, 2000)

I Helsingborgs stads skolor är utvecklingen av inkluderande och utmanande lärmiljöer en del av rektors uppdrag. Som stöd för utvecklingsarbetet använder vi observationer där vi kartlägger lärmiljön på grupp- och skolnivå. Värderingsskalan för observationerna hittar du i sidfoten på varje observationsmall. Vi analyserar resultatet för att utveckla arbetet mot en inkluderande och utmanande lärmiljö.

I arbetet med att ta fram observationsunderlaget har vi blivit inspirerade av Hans Larssons och Claes Nilholms vetenskapliga skrift om att utmana eller återskapa traditioner inom skolan.

HELSINGBORG

Skola och grupp	
Ditt namn	Datum

Trygg, stödjande och uppmuntrande lärandemiljö

Läraren...	Min värdering *	Min analys
...skapar en positiv atmosfär.		
...bemöter eleverna med respekt.		
... främjar respekt mellan eleverna.		
...har positiva förväntningar på eleverna.		
...stöttar elevernas självförtroende.		
...skapar motivation inför olika aktiviteter.		
Genomsnittsvärde		

Tydlighet i mål och innehåll

Läraren...	Min värdering *	Min analys
...genomför en genomtänkt lektionsstart.		
...genomför en välstrukturerad lektion.		
... ger tydliga beskrivningar och förklaringar.		
...kontrollerar att eleverna förstått		
...gör ett tydligt sammanfattande lektionslut.		
Genomsnittsvärde		

*) Värderingsskala: 1 = i mycket låg grad eller inte all, 2 = i ganska låg grad, 3 = i ganska hög grad, 4 = i mycket hög grad, 0 = går inte att värdera (kommentera varför)

HELSINGBORG

Individanpassning, stöd och utmaningar

Läraren...	Min värdering *	Min analys
...ser till att arbetet under lektionen är tankemässigt utvecklande.		
...anpassar undervisning till eleverna i gruppen.		
... ser till att elever med behov av stöd under lektionen får sådant.		
...använder sig av formativ bedömning.		
...ger eleverna tillfälle att reflektera över undervisningen och sitt lärande i förhållande till kunskapskraven.		
Genomsnittsvärde		

Organisatoriska lösningar

	Min värdering *	Min analys
Vi har flexibla grupperingar med den sammanhållna lärgruppen som mål.		
Vi lägger tonvikt på förebyggande arbete.		
Våra resurser satsas på det inre arbetet i lärgruppen.		
Genomsnittsvärde		

Syn på liten grupp

	Min värdering *	Min analys
Vi har avvecklat den särskiljande, lilla gruppen på skolan.		
Vi arbetar förebyggande med det uttalande målet att motverka att elever lämnar sin lärgrupp.		
På vår skola tillhör alla elever en trygg basgrupp.		
Genomsnittsvärde		

*) Värderingsskala: 1 = i mycket låg grad eller inte all, 2 = i ganska låg grad, 3 = i ganska hög grad, 4 = i mycket hög grad, 0 = går inte att värdera (kommentera varför)

Specialpedagogrollen

	Min värdering *	Min analys
Vårt arbete präglas av en hög grad av förtroende och samarbete mellan lärare och specialpedagog.		
Hos oss har specialpedagogen stort inflytande vid resursfördelning och organisering.		
Specialpedagogen arbetar med handledning i förebyggande syfte.		
Genomsnittsvärde		

Reflektionssamtal

	Min värdering *	Min analys
Vi har avsatt tid för fortlöpande reflektionssamtal tillsammans med till exempel psykolog.		
Vi arbetar med att utveckla våra kompetenser så att vi har olika handlingsalternativ när svårigheter dyker upp.		
Genomsnittsvärde		

Skolledningens roll

	Min värdering *	Min analys
Som rektor har jag ett nära samarbete med specialpedagogen.		
Som rektor har jag gett specialpedagogen uppdraget att utslutande arbeta med handledning och konsultation.		
Som rektor har jag ett starkt engagemang för specialpedagogiska frågor.		
Som rektor prioriterar jag kompetensutveckling och reflektionssamtal om specialpedagogik för alla lärare.		
Som rektor har jag sett till att vi har flera vuxna i varje lärgrupp.		
På vår skola har vi en hög grad av samsyn.		
Genomsnittsvärde		

*) Värderingsskala: 1 = i mycket låg grad eller inte all, 2 = i ganska låg grad, 3 = i ganska hög grad, 4 = i mycket hög grad, 0 = går inte att värdera (kommentera varför)

HELSINGBORG

Förebyggande

	Min värdering *	Min analys
Vi arbetar förebyggande med gemensamma åtgärder.		
Vår specialpedagog har ett nära samarbete med rektor och lärare.		
Vi har gemensam kompetensutveckling för all personal för att skapa hög grad av samsyn.		
Hos oss är tid för reflektionssamtal inlagd i schemat.		
Hos oss arbetar elevhälsoteamet förebyggande och hälsofrämjande.		
Genomsnittsvärde		

Relationer

	Min värdering *	Min analys
Hos oss har vi ett klimat som präglas av omtanke, respekt och inkännande.		
All personal visar respekt, lyssnar, värnar om ett positivt relationsklimat.		
Det finns förtroendefulla relationer mellan lärare och elever.		
Hos oss är mentorsuppdraget tydligt beskrivet.		
Genomsnittsvärde		

*) Värderingsskala: 1 = i mycket låg grad eller inte all, 2 = i ganska låg grad, 3 = i ganska hög grad, 4 = i mycket hög grad, 0 = går inte att värdera (kommentera varför)

Olika är normen

Att skapa inkluderande lärmiljöer i skolan

Varje elev ska mötas med höga förväntningar, få lära och utvecklas så långt som möjligt utifrån sina förutsättningar. Att elever är olika är normen i skolan. När kommuner och skolor utformar inkluderande lärmiljöer är det ett sätt att möta elevers olikheter.

Det här inspirationsmaterialet bygger till stora delar på erfarenheter från tolv kommuner som varit delaktiga i ett FoU-program och på intervjuer med tre forskare, en förvaltningschef, en rektor och en specialpedagog.

SKL anser att kommuner och skolor har mycket att lära av varandra i arbetet med att utveckla inkluderande lärmiljöer. Materialet riktar sig till hela styrkedjan – politiker, chefer inom förvaltning, rektorer, lärare och elevhälsoteam.

Vi belyser hur skolan kan arbeta med inkluderande lärmiljöer, extra anpassningar, särskilt stöd och elevhälsans som resurs. Tio framgångsfaktorer har identifierats och ligger till grund för ett antal målgruppsanpassade frågor till stöd för utveckling.

Beställ eller ladda ner på webbutik.skl.se

ISBN 978-91-7585-522-6

Sveriges
Kommuner
och Landsting

Post: 118 82 Stockholm
Besök: Hornsgatan 20
Telefon: 08-452 70 00
www.skl.se